

КОНСТАНТИНОПОЛ В КРАЯ НА VI В. СЛ. ХР. В ИЗОБРАЖЕНИЕТО НА ТЕОФИЛАКТ СИМОКАТА

(Опит за поставянето на проблема)

Борис Шопов

Историческото произведение¹ на Теофилакт Симоката е било предмет на много проучвания – цялостни² и посвете-

1 Използвано издание: *Theophylacti Simocattae Historia*. Ed. Carolus de Boor. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1887. Цитирането е по следния начин: книга, глава, страница, ред. Коментирани преводи: Whitby, Michael and Mary, *The History of Theophylact Simocatta. An English Translation with Introduction and Notes*. Oxford, Clarendon Press, 1986. Виж и встъпителната статия на P. Schreiner: Schreiner, P., *Einleitung//Theophylaktos Simokates. Geschichte. Übersetzt und erläutert von Peter Schreiner* (Bibliothek der griechischen Literatur. Hrg. von P. Wirth und W. Gessel. Bd. 20). Stuttgart, Anton Hiersemann, 1985, S. 1–27. Руският превод на Теофилакт, с коментар и встъпителната статия на Н. Пигулевская: Пигулевская, Н., *Феофилакт Симоката и его "История"*//*Феофилакт Симоката. История*. Москва, Наука, 1957, стр. 9–20. За преводите и изданията на съчинението виж чудесния обзор: Schreiner, P., *Eine Renaissance der Theophylaktos Simokates-Forschung*, *BSI*, 51, 1990, S. 53–57.

2 До момента разполагаме с три монографии, посветени на Симоката като историк: Olajos, Th., *Les sources de Théophylacte Simocatta historien*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988; Whitby, M., *The Emperor Maurice and His Historian. Theophylact Simocatta on Balkan and Persian Warfare* (Oxford Historical Monographs). Oxford, Clarendon Press, 1988; Кривушин, Ив., *История между порядком и хаосом. Терминология политических конфликтов в "Истории" Феофилакта Симокатты*. Иваново-Вознесенск, Издательство Ивановского государственного университета, 1996. За съжаление изследването на Olajos ни бе недостъпно, което означава, че изводите ни по-надолу не могат да бъдат напълно категорични. Сравнение между двете издадени през 1988 г. изследвания виж

ни на частни въпроси.³ Въпреки това, поне доколкото се

във вече цитираната работа на Schreiner: *Eine Renaissance der Theophylaktos Simokates-Forschung*, S. 54–56.

3 Тук ние не опитваме да дадем изчерпателна библиографска справка за посветените на Теофилакт трудове. Последната цялостна библиография е тази в изследването на Кривушин. Недостъпните ни проучвания, посветени на Теофилакт, ние обаче сме длъжни да посочим: Olajos, Th., *Données et hypothèses concernant la carrière de Théophylacte Simocatta*, *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis* 17/18, 1981–1982; Вальденберг, В., *Речь Юстина II к Тиверии*, *Известия АН СССР*, 7/2, 1928, стр. 111–140; Чичуров, И., *Феофан – компилятор Феофилакта Симокатты*, *АДСВ*, 10, 1973, стр. 203–206; Кривушин, И., *Аварский хаган в изображении Феофилакта Симокатты//История и культура. Тезисы докладов*. Москва, 1991; idem, *Время в Истории Феофилакта Симокатты*, *ВЛГУ*, 2/4, 1991; idem, *Стасис по Феофилакту Симокатте, Евагрию и Феофану//Из истории Византии и византиноведения*. Под ред. Г. Л. Курбатова. Ленинград, 1991, стр. 47–57; Baynes, N., *The Literary Construction of the History of Theophylactus Simocatta//XENIA. Hommage international à l'Université Nationale de Grèce*. Athènes, 1912, p. 32–41; Colonna, M., *Gli storici bizantini dal IV al XV secolo//I. Gli storici profani*. Napoli, 1956; Veh, O., *Untersuchungen zu dem byzantinischen Historiker Theophylaktos Simokates//Wissenschaftliche Beilage zum Jahresbericht 1956-1957 des humanistischen Gymnasiums. Fürth in Bayern*. 1957; Westerink, L., *Theophylactos Simocates on Predestination//Studi filologici e storici in onore di V. de Falco*. Napoli, 1971; Impellizzeri, S., *La letteratura bizantina da Costantino agli iconoclasti*. Bari, 1965; Leanza, S., *Motivi cristiani nelle storie di Teofilatto Simocatta//Umanità e storia. Scritti in onore di A. Attisani*. II. Messina, 1971, p. 553–574; idem, *Citazioni e reminiscenze di autori classici nelle opere di Teofilatto Simocatta//Studi classici in onore di Q. Cataudella*. II. Catania, 1972, p. 573–590; Cracco Ruggini, L., *The Ecclesiastical Histories and the Pagan Historiography: Providence and Miracles*, *Athenaeum*, 55, 1977, p. 107–126; Wortley, J., *The Legend of the Emperor Maurice: Providence and Miracles//Actes du XV Congrès international des études byzantines*. Athènes, Septembre 1976. IV, p. 382–391; Olajos, Th., *Contributions à un analyse de la genèse de l'Histoire Universelle de Théophylacte Simocatta*, *Acta Universitatis Szegediensis de I. Attila nominatae. Acta Historica* 67, 1980; Gräbner,

простира осведомеността ни, един аспект на писателската му работа не е бил подложен на изследване – а именно, как описва Теофилакт столичния град.

В предлаганата на вниманието на читателя статия ние си поставяме следните цели:

1. Да разберем как вижда Теофилакт столицата, иначе казано – как точно е изобразил Новия Рим на фона на останалите споменати при него градски центрове?
2. Да опитаме да разберем каква е функцията на описанието на Константинопол в неговата *Всеобща история*⁴ – с други думи, дали сведенията са били подбрани поне отчасти съобразно някаква важна за автора цел, или не?

M., Maurikie Markianista. A Note, *Byzantina*, 11, 1982, S. 181–188; Frendo, J. D. C., Theophylact Simocatta on the Revolt of Bahram Chobin and the Early Career of Khusrau II, *Bulletin of the Asia Institute*, 3, 1989; idem, Religion and Politics in Byzantium on the eve of the Arab conquest, *Florilegium*, 10, 1988-1991; Krivouchine, I., The Byzantines' Conception of Stasis in the late 6th-early 7th c.// *Actes du XVIII Congrès international des études byzantines*; idem, Theophylact Simocatta's Conception of Political Conflicts, *BF*, 19, 1993, p. 171–182; Speck, P., Eine Gedächtnisfeier am Grabe des Maurikios. Die *Historiai* des Theophylaktos Simokattes: der Auftrag; die Fertigstellung; der Grundgedanke, *Varia*, 45, 1993; Schreiner, P., Theophylaktos Simokattes und das Perserbild der Byzantiner im VI und VII Jahrhundert//*ZDMG*, Supplement V: XXI Deutscher Orientalistentag. Wiesbaden, 1983, S. 301–306; idem, Photios und Theophylaktos Simokattes. Das Problem des „Inhaltsverzeichnis“ im Geschichtswerk//*PHILHELLEN. Studies in Honour of Robert Browning*. Venezia, 1996, S. 391–398.

4 Използваме това заглавие – превод на гръцкото *Oikoumenike historia* – въпреки основателната забележка, че това не е оригиналното заглавие на произведението на Симоката, а е съчинено от Фотий: Schreiner, Eine Renaissance der Theophylaktos Simokates-Forschung, S. 55.

Преди да започнем, необходимо е да посочим – вече е доказано, че в своя труд Симоката е критичен към Маврикий,⁵ както и че тази критичност е добре забележима както в историите с участието на патриарха Йоан Постник,⁶ така и в други случаи.⁷

Дали поне част от информацията за самия град няма да се окаже събрана от Теофилакт с оглед на подобни съображения?⁸

5 По този въпрос виж още мнението на Пигулевская, Н., Феофилакт Симокатта и его „История“, стр. 9 и 18–19, където се подчертава, че Теофилакт не е симпатизирал на Маврикий и че е бил близък до Ираклий; в същия смисъл: Удальцова, З., *Идейно-политическая борьба в ранней Византии (по данным историков IV–VII вв.)*. Москва, Наука, 1974, стр. 275–294 (на стр. 280 за критичното отношение на Симоката към Маврикий); Frendo, J. D. C., History and Panegyric in the Age of Heraclius: The Literary Background to the Composition of the „Histories“ of Theophylact Simocatta, *DOP*, 42, 1988, p. 143–156, за отношение-то към Ираклий и Маврикий, p. 149 и 150, както и примерите за възхваляване на Ираклий от Симоката, p. 151–152, и за критика на Маврикий, p. 155–156; Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 30 (за възможността Теофилакт да се е присъединил към Ираклий още през 610 г.), p. 30–33 (на издигането му в службата при Ираклий и патриарх Сергей); Кривушин, *История между порядком и хаосом*, стр. 85–88.

6 За тяхното значение най-точни са наблюденията на Frendo, *History and Panegyric*, p. 155–156.

7 Виж например наблюденията на P. Schreiner в специалното му проучване върху литературния образ на Маврикий: Schreiner, P., *Legenden um Kaiser Maurikios. Zur Schaffung eines positiven und eines negativen Kaiserbildes*, *ГСУ-ИФ/ЦСВП „Иван Дуйчев“*, 87 (6), 1994, стр. 7–13.

8 Че Симоката поставя в центъра на повествованието си столицата, не може да има никакво съмнение. Виж мнението на Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 336: „... In sum, Theophylact reflects the interests and attitudes, including most importantly the religious attitudes, of the educated class to

За да можем да извършим предвидената от нас работа, ние смятаме да вземем под внимание всички атрибути, с които градът се появява при него. Според нас само по този начин е възможно да обрисуваме точно собствената представа на Теофилакт за столицата, без да извършваме насилие над текста на произведението му.

Ние ще започнем проучването си с външния вид на града и постройките му, след което ще преминем към столицата като социална и политическа единица.

Ако се спрем тук обаче, бихме пренебрегнали нещо, което е било важно за Симоката и за съвременниците му – иначе той едва ли би го включил в произведението си. Става дума за разказите за чудеса и знамения, както и за съобщенията за съхранявани в Константинопол реликви.⁹

which he belonged and for which he wrote; the centre of their world is Constantinople, and within Constantinople it is the emperor, God's representative on earth; outside the capital, attention is focused on the serious challenges on the Eastern and Danube frontiers, whereas the West and Africa, such dominating concerns in Justinian's reign, have receded."

9 Виж наблюденията на Schreiner, *Einleitung*, S. 9–10; Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 93–94, когато споменава агиографските източници на Симоката, p. 105–108 – когато заявява, че агиографските сведения са били използвани от Теофилакт, за да включи в текста на съчинението си историите за знаменията от царуването на Маврикий; p. 241 – наблюдението, че Теофилакт е бил заинтересуван от агиографските и други разкази с чудесен елемент, популярни при царуването на Ираклий. Част от разказите за чудеса в *Историята* на Теофилакт са разгледани във връзка с ролята на религията като фактор за поддържане на бойния дух в Късната Империя: Whitby, M., *Deus Nobiscum: Christianity, Warfare and Morale in Late Antiquity*//

Сведенията за чудесата и знаменията вече са били предмет на изследване,¹⁰ но в посветената на Симоката и достъпна ни литература съдържащите се във *Всеобща история* сведения за реликвите не са били подлагани на систематичен цялостен анализ. Следователно, дори само от тази гледна точка би било добре да се опита едно проучване на изобразяването на Константинопол при Теофилакт – имайки предвид важната роля на представите за свръхестественото в живота на традиционните общества, сред тях и ранновизантийското.¹¹

Modus Operandi. Essays in Honour of Geoffrey Rickman. Ed. Austin, M., J. Harries, C. Smith. London, Institute of Classical Studies, University of London, 1998, p. 191–208; p. 194 – представянето на неръкотворния образ преди битката с персите при Солахон; p. 207 – мощите на Александър от Дризипера и тяхната роля. Предмет на изследване в случая обаче не са мощите, реликвите от друг вид и чудесата при Теофилакт въобще, а връзката на такива сведения с войната. Чудесата и знаменията са засегнати, макар и не в цялост, и във вече цитираната работа на Schreiner, *Legenden im Kaiser Maurikios*, стр. 8 – сънят на военачалника Петър, в който му се съобщава, че ще има нов император.

10 Виж литературата в предходната бележка. За чудесата и знаменията при Симоката виж и за съжаление недостъпната ни статия на Whitby, M., *Theophanes' Chronicle Source for the Reigns of Justin II, Tiberius and Maurice (AD 565–602)*, *Byzantion*, 53, 1983, p. 312–345; посветената на отношението на Маврикий към култа на св. Евфимия статия на H. Grégoire също ни бе недостъпна: Grégoire, H., *Sainte Euphémie et l'empereur Maurice*, *Le Muséon*, 59, 1946, p. 295–302. За съжаление недостъпна ни беше и вече посочената статия на J. Wortley: *The Legend of the Emperor Maurice: Providence and Miracles*//*Actes du XV Congrès international des études byzantines*. Athènes, Septembre 1976. IV, p. 382–391.

11 Най-новото проучване по един от аспектите на тази тема за съжаление ни е недостъпно: Dal Santo, M., *Debating the Saints' Cults in the Age of Gregory the Great*. Oxford, Oxford University Press, 2012 (Oxford Studies in Byzantium).

Теофилакт Симоката за Константинопол

Всички писали за него изследователи са единодушни, че той слага в центъра на повествованието на осемте книги на своята *Всеобща история* града на Босфора.¹²

Нека започнем с най-тривиалното – във всичките осем книги на *Историята* (с изключение на Александрия) това е единственото населено място, за което можем да прочетем, че освен стените (в случая на Александрия не са споменати отбранителни съоръжения) то притежава форум и улици.¹³ Други елементи от украсата на града са частни-

12 Достатъчно е да обърнем внимание на вече цитираното в бел. 5 изследване на Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, р. 336, и наблюденията на друг от добрите познавачи на Симоката – Schreiner, P., *Johannes Skylitzes und Bulgarien//Международна конференция "Византийското културно наследство и Балканите."* 6–8.IX.2001 г., Пловдив. Сборник доклади. Под ред. на Бакалов, Г., Ив. Джамбов. Пловдив, s.a., стр. 26–31, стр. 26: "Es ist eine bekannte Tatsache, daß die byzantinische Provinz in der nahezu ausschließlich erhaltenen höfischen Geschichtsschreibung nur marginale Beachtung erfährt. Am ehesten tritt eine Provinz in Verbindung mit kriegerischen Ereignissen in das Interesse der Historiker, doch bleibt es meist bei der Erwähnung von Marschzielen des Heeres oder Schlachtorten. Eine etwas bessere „Behandlung“ erfährt im allgemeinen der Balkanraum, da ihm als „Hinterland“ von Konstantinopel eine besondere Bedeutung für die Hauptstadt zukommt. Es fehlen zwar quantitative Untersuchungen für die frühen Jahrhunderte, doch widmet Theophylaktos Simokattes die Hälfte seiner Darstellung den Balkankriegen."

13 Меса спомената в VIII.8, 299, 2–8. Засегнатият от голям пожар форум (I.11, 59, 9–16); VII.12, 266, 14–26 – от форума към двореца се насочва монахът, който предсказал на Маврикий смърт от меч.

те и императорските дворци,¹⁴ хиподромът¹⁵ и (по-многобройни от написаното за кой да е друг град) църквите.¹⁶

Погледнем ли на града като на социална и политическа единица, отново откриваме степен на детайлност,

14 Императорски дворци: Големият дворец като място на прехвърлянето на властта от Тиберий към Маврикий (I.1, 38, 26–39, 8), като място, където населението оплаква Тиберий (I.2, 43, 24–26), където Маврикий се оженва за Константина (I.10, 57, 4–58, 20), и където монахът изрича предсказанието си за смъртта на императора (VII.12, 266, 14–26); тъй нареченият Амелион, където сините и зелените се сбиват по повод на акламациите за новата императрица Леонтия (VIII.10, 303, 26–304, 5); *domus Antiochi* – неговият куратор Аристокл е изпратен да укротява разбунтуваните войници (III.3, 115, 19–22); дворецът в Регион, където Маврикий раздава пари на бедните преди началото на похода в Тракия (V.16, 219, 15–25). Частни дворци: дворецът на Константин Лардис, изгорен от тълпата по време на бунта срещу императора в Константинопол (VIII.9, 300, 15–23); дворецът на Леон, където по нареждане на Фока са задържани императрица Константина и дъщерите ѝ (VIII.15, 313, 13–16).

15 III.8, 126, 20–28 – партиите измолват от Маврикий пощада за арменския заговорник Симватий; VIII.7, 296, 20–297, 3 – Маврикий организира конни надбягвания и се обръща с призови към събрания на хиподрома народ да не се притеснява от новините за бунта на армията.

16 VIII.8, 299, 2–11 – построената от Кир църква на св. Богородица, в която намира убежище Герман; V.16, 219, 7–11 – "Св. София", където Маврикий се моли в нощта преди потеглянето в поход в Тракия; VIII.8, 299, 20–24 – същата църква, където Герман отива през нощта, след като излиза от църквата на Кир; VIII.10, 302, 27–303, 1 – пак в "Св. София", където *a secretis* Теодор обявява заемането на престола от Фока; VIII.5, 291, 21–292, 3 – църквата "Св. Богородица" във Влахерна, където Маврикий се оттегля за молитва, понеже хората започват да го замерят с камъни в "Св. София"; VIII.10, 303, 10–12 – църквата "Св. Йоан Кръстител" в Хебдомона, където е извършена коронацията на Фока; V.16, 219, 11–17 – църквата "Св. Богородица" в Пеге, където Маврикий се моли с войските преди тракийската кампания.

каквато няма да срещнем другаде в текста.

Най-напред, за Теофилакт Симоката градското общество на Константинопол е ясно разделено на слоеве (или, ако използваме по-стария език на науката, на съсловия).

В няколко случая, при описанието на особено тържествени събития, той или ни дава цялостна картина, или обръща внимание на някоя от частите: при предаването на властта от Юстин II към Тиберий¹⁷ и от Тиберий към Маврикий,¹⁸ при описанието на сватбата на Маврикий и на съпровождащите я празненства,¹⁹ и при официалното прогласяване на Фока за император.²⁰

При Теофилакт простолюдието обикновено демонстрира недоволството си от политиката на владетеля по всички възможни начини: като се започне със словесни критики,²¹ мине се през явните обиди²² и през подигравателни песни²³ и се свърши с хвърляне на камъни по импе-

17 III.11, 132, 22–26: Юстин II държи речта си преди обявяването на Тиберий за Цезар пред сената, духовенството и патриарха.

18 I.1, 38, 26–39, 8 – Тиберий предава властта на Маврикий в присъствието на патриарха, духовенството, гвардията, главните държавни служители и по-първите хора от народа на града.

19 I.10, 59, 3–5 – в края на описанието на сватбените тържества в Константинопол Теофилакт споменава, че Маврикий дал угощение на *hoi en telei* в двореца.

20 VIII.10, 302, 23–27 – Теодор *a secretis* обявява възцаряването на Фока пред "йерарха" и пред сената в църквата "Св. София."

21 II.17, 103, 27–104, 13 – споменават се приказки срещу Маврикий сред част от народа, по време на сериозната аварска заплаха в Тракия.

22 VIII.4, 291, 6–21 – в началото на гладния бунт.

23 VIII.9, 300, 1–301, 9 – в разказа за бунта, предизвикан от

ратора²⁴ и с въставане срещу него.²⁵

Друг фактор в събитията, за когото Симоката споменава само в Константинопол, са църковите партии. Кулминацията на присъствието им е тяхното участие в детрониранието на Маврикий и във възцаряването на Фока през 602 г. Освен това, партиите могат да бъдат видяни при акламациите към новобрачната имперска двойка и към императора на хиподрома.²⁶ Те също така участват в защитата на столицата,²⁷ но много по-често ги срещаме замесени в бунтове срещу властта.²⁸

Друга част от населението, на която Теофилакт обръ-

решението на Маврикий да арестува Герман, виждаме населението на столицата и църковите партии да започват с обиди и да продължават с обидни песни (споменати на 301, 2–4).

24 VIII.4, 291, 6–21 – по време на гладния бунт хората започват да замерят Маврикий с камъни в църквата.

25 Въстанията в VIII.4 и 9.

26 Сватбата на Маврикий и приветствията: I.10, 58, 14–16; приветствия към императора на хиподрома: III.8, 126, 20–28; Маврикий приветстван от сините по време на дадените от него конни надбягвания: VIII.7, 296, 20–297, 7; димите акламират Фока и Леонтия: VIII.10, 303, 6–304, 17.

27 VII.15, 272, 5–6 – защита на стените срещу аварите; VIII.8, 297, 19–21 – Маврикий поверява на димите отбраната на стените срещу метежните войски; VIII.9, 300, 13–15 – споменава се, че димите пазели стените, когато се присъединили към бунта на гражданството.

28 VIII.7, 295, 7–14 – Теофилакт изтъква отрицателния ефект от враждите между димите, когато споменава за поканването на водачите им Козма и Сергей в двореца; VIII.9, 301, 27–302, 19 – зелените отварят портите на града пред разбунтуваната армия и тяхната намеса попречва на Герман да вземе властта; VIII.10, 303, 26–304, 17 – конфликтът между Козма и приближения на Фока Александър след коронацията на новия император.

ща внимание, са сенаторите и патрициите – като група²⁹ и като институцията на сената. Политическата му роля може да бъде описана по следния начин: той участва в предаването на властта и в провъзгласяването на новите императори; има правото да предложи на императора следването на дадена политика и може да участва заедно с него във вземането на решения по някой важен въпрос.³⁰

Не по-малко впечатляващи са столичните епископи,³¹

29 Сенатори: I.4, 47, 12–16 (Елпидий, сенатор и бивш управител на Сицилия, пратеник при аварите); III.8, 126, 10–16 (сенаторът Доменциол, изпратен в Армения, откъдето довежда в столицата Симватий); III.15, 141, 14–18 (Тиберий изпраща като пратеници в Персия патрициите Йоан и Петър и магистъра Теодор); V.16, 218, 16–19 (по-влиятелните от сенаторите опитват да убедят Маврикий да не взема лично участие в кампанията в Тракия); VIII.4, 291, 2–6 (Герман, тъст на Теодосий, един от най-видните сенатори); VIII.9, 300, 15–23 (Константин Лардис, един от най-близките съветници на Маврикий, патриций и сенатор). Патрици: I.10, 57, 20–23 (присъстват на сключването на брака на Маврикий); III.10, 129, 21–25 (патрицията Маркиан назначен от Юстин II да командва армията срещу персите); виж и бележките за Йоан, Петър и Константин Лардис по-горе.

30 Сенатът присъства при обявяването на Тиберий за Цезар от Юстин II (III.11, 132, 22–26) и при обявяването на Фока за император (VIII.10, 302, 23–27). Сенатът приема и изслушва заедно с императора чуждите пратеници (в случая – хората на Хозрой II с молбата им за помощ: в IV.13, 173, 21–174, 2, персите пристигат и започват словото си; в IV.14, 178, 13–21, сенатът и императорът решават да подкрепят Хозрой). Сенатът изпраща пратеници до императора, за да го убедят да се завърне от похода (VI.3, 224, 14–17). Сенатът убеждава императора да изпрати представители до аварския хаган (VII.15, 272, 6–8).

31 За епископската институция през Късната Античност виж едно от последните обобщаващи съчинения: Rapp, Cl., *Holy Bishops of Late Antiquity. The Nature of Christian Leadership in an Age of Transition*. Berkeley/Los Angeles, University of California Press, 2005. Виж и по-старата кратка работа: Guillou, A., *L'évêque dans la société méditerranéenne du VI-VII s. Un modèle//*

от тях най-голямо внимание е отделено на Йоан Постник, следван от Кириак (той се появява само в края на VIII книга). Патриарх Сергей, възможният покровител на Теофилакт,³² също получава дял от хвалбите в Диалога.³³

Какъв тип действия извършват константинополските прелати при Симоката? Йоан е централна фигура в едно от най-важните събития в историята на държавата – предаването на властта от един легитимен владетел към друг, т.е., при смяната на Юстин II с Тиберий и на Тиберий с Маврикий.³⁴ Той е важно присъствие и при сватбената церемония на Маврикий³⁵ и успява да убеди императора да осъди Паулин на смърт.³⁶ За Теофилакт, Йоан Постник е един от водещите фактори в града (заедно със сената и императрицата), които опитват да убедят Маврикий да не напуска столицата и да не участва лично в похода срещу аварите.³⁷ Ние го срещаме още веднъж, при съобщението за смъртта му – патриархът е похвален със специално съставен кратък пасаж, като се набляга, че императорът бил

Guillou, A., *Culture et société en Italie byzantine (VI-XI ss.)*. London, Variorum reprints, 1978, p. 5–19.

32 По въпроса виж Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 32–33.

33 *Dialogus*, 21, 5–22, 1. Добре е да се направи сравнение със забележката на J. Frendo обаче, според когото в случая Симоката е имал предвид Ираклий (Frendo, *History and Panegyric in the Age of Heraclius*, p. 144, бел. 11).

34 От Юстин II към Тиберий: III.11, 132, 22–26; от Тиберий към Маврикий: I.1, 39, 3–4 (целият пасаж в I.1, 38, 21–39, 16).

35 I.10, 57, 7–8 и 13 (целият пасаж, II. 7–19).

36 I.11, 61, 9–62, 8, с цитирането на речта на патриарха и уточнението, че той успял да убеди императора.

37 V.16, 218, 19–21.

впечатлен от аскетизма му.³⁸

Следващият епископ на Новия Рим – Кириак – се появява само два пъти: когато разбираме, че бил обект на нападки от страна на столичното население по време на въстанието от 602 г.,³⁹ и когато провъзгласява Фока за император.⁴⁰

И константинополските патриарси обаче бледнеят в сравнение с императорите. От владетелите от ранновизантийския период Теофилакт споменава накратко Аркадий, Теодосий II, Юстиниан и Ираклий; Юстин II, Тиберий и Фока са описани по-подробно, като (напълно естествено) Маврикий засенчва всички останали.

Какво вършат те според Симоката?

Те предават властта на избраните от тях наследници и по този начин осигуряват поддържането на политическата легитимност,⁴¹ или вземат насилствено властта (като Фока).⁴² Императорите организират съответните церемо-

38 VII.6, 254, 21–255, 12.

39 VIII.9, 301, 4–9.

40 VIII.10, 302, 23–27.

41 Тиберий провъзгласява Маврикий за Цезар (I.1, 38, 21–43, 2); Юстин II обявява Тиберий за Цезар след превземането на Дара от персите (III.11. 132, 6–133, 4, последвано от истинското му назначаване на 133, 24–134, 2); завещанието на Маврикий и записаните в него разпоредби (VIII.11, 305, 25–306, 22); Маврикий урежда брака на сина си Теодосий за дъщерята на Герман (VIII.4, 290, 29–291, 6).

42 Метежната армия обявява Фока за император (VIII.7, 296, 11–14); Фока влиза в Константинопол, след което виждаме възцаряването му – не твърде различно като последователност на символичните действия от вземането на властта от Маврикий в книга I (VIII.10, 302, 20–304, 17).

нии и вземат участие в тях, тоест – публично извършват ритуални действия или участват в процесии в столицата;⁴³ провеждат игри и конни надбягвания,⁴⁴ раздават пари на народа и на войската.⁴⁵

Други типични дейности, макар и явно смятани за не толкова важни от нашия писател, са строителството и покровителството на изкуствата и науките.⁴⁶

В сферата на управлението императорите винаги заемат водещата позиция: те назначават и отстраняват военачалниците,⁴⁷ вземат решения по въпросите на вой-

43 Сватбата на Маврикий и Константина (I.10, 57, 4–58, 20); празненствата след церемонията (I.10, 58, 20–59, 5); бракът на Теодосий и дъщерята на Герман (VIII.4, 291, 2–6); Маврикий тържествено минава през Константинопол на колесница при получаването на консулата си (I.12, 64, 5–13); провъзгласяването на Тиберий за Цезар (III.12, 133, 24–134, 2); Фока минава в *harmataxa* през Константинопол след коронацията си в църквата “Св. Йоан Кръстител” (VIII.10, 303, 12–14).

44 Игри и конни надбягвания при възцарявания и след това (Маврикий – I.10, 59, 3; III.8, 126, 20–25; VIII.7, 296, 20–297, 7; Фока – VIII.10, 303, 19–21).

45 Маврикий раздава пари на бедните (V.16, 219, 17–25); Фока раздава пари на столичното население (VIII.10, 303, 14–17) и на армията (*ibidem*, II.21–22).

46 Строителство: Теодосий II и стените на Константинопол (VIII.8, 297, 19–21); Юстиниан и “Св. София” (V.16, 219, 7–11; VIII.8, 299, 20–24; VIII.10, 302, 28–29); Юстиниан изпраща архитекти и строителни материали на Хозрой I (V.6, 200, 7–12); Маврикий и възстановяването на църквите в Хераклея (VI.1, 221, 2–8) и Тарс (VIII.13, 311, 15–19); Маврикий предоставя средства за ремонта на големия акведукт в столицата (VIII.13, 311, 19–22). Покровителство на науките и изкуствата: Маврикий (VIII.13, 311, 13–15).

47 Юстин II назначава Маркиан (III.10, 129, 21–25); същият заменя Маркиан с Акакий (III.11, 131, 18–23); Тиберий назначава Юстиниан (III.12, 134, 17–19); Маврикий назначава и заменя

ната и мира⁴⁸ и могат да вземат участие в някоя военна кампания (при Теофилакт последното е изключение).⁴⁹ Те приемат чуждите пратеници⁵⁰ и изпращат пратеници при чуждите владетели.⁵¹ Ако си позволим известна волност, в същата рубрика можем да включим и действията на назначените от императорите служители, както цивилни, така и военни (Симоката обръща много повече внимание на чисто военната страна на събитията).⁵²

висши командири (Филипик, Приск, Петър, Коментиол) *passim*.

48 Юстин II (III.9, 128, 8–22), Тиберий (III.17, 145, 21–26) и Маврикий (IV.14, 178, 13–21) вземат решение какъв политически и военен курс да бъде следван.

49 Маврикий срещу аварите в Тракия (V.16, 219, 23–220, 16; VI.1, 220, 18–VI.3, 225, 8) и Ираклий срещу персите (VIII.12, 308, 15–22).

50 Е.г. Маврикий приема персийските (изпратени от Хозрой II – IV.13, 173, 20–174, 2; от Бахрам – IV.14, 179, 22–180, 2; пак от Хозрой II – VI.3, 225, 8–12) и франкските пратеници (VI.3, 225, 12–22), и подобни случаи, *passim*.

51 Да речем, Тиберий изпраща пратеници в Персия (III.12, 134, 2–6); Маврикий изпраща пратеници в Персия (V.15, 217, 7–20); Фока изпраща пратеници при Хозрой II (VIII.15, 313, 16–21). Разбира се, ние не даваме *всички* случаи на действията на императорите в тази област.

52 Относителната липса на интерес към конкретната работа на администрацията при Теофилакт става още по-явна при едно, макар и съвсем повърхностно сравнение, с Прокопий, Евагрий или Йоан Лидиец. Скромното място, оставено от нашия писател за имперската администрация, е заето от *praefectus augustalis* на Египет, като освен него срещаме само висшите служители в централното управление от типа на квестори, претори и преториански префекти. Като изключим беглото описание на Константин Лардис и забележката, че бил много близък на императора, при Симоката не можем да видим нищо подобно на подробните представяния на фигури като Прокъл, Трибониан или Йоан Кападокиец при Прокопий. Военачалниците получават много повече внимание. Това, разбира се, е много повърхностно наблюдение,

Във *Всеобща история* обаче може да се забележи още един тип активност, постоянно свързан с императорите (преди всичко с Маврикий): религиозният живот, разбран в най-широк смисъл.

Съвсем преднамерено главният герой на Теофилактовата *История* ни е показан по време на молитва заедно с гражданството на столицата, както и докато моли Бог да получи въздаяние за прегрешенията си на този, а не на онзи свят.⁵³

Освен тази страна на религиозното поведение на императорите ние можем да забележим при Теофилакт още един любопитен детайл – като изключим Честния кръст в Йерусалим, на когото ще се спрем по-подробно след малко, и още два случая, нашият писател свързва монарсите (Маврикий и Тиберий) с почти всички разкази за реликви и чудеса.

Това се доказва от следното. За Симоката Константинопол е освен всичко друго и място, където се съхраняват реликви: Маврикий се моли в църквата „Св. Богородица“ във Влахерна, където се намира Покровът на Богородица; той носи начело на армията по време на краткия тракийски поход и пазения в Константинопол фрагмент от Честния кръст.⁵⁴ Тези две реликви на ранносредновековното

като според нас целият проблем заслужава да бъде разгледан отделно.

53 Маврикий се моли в църква заедно с населението на столицата (VIII.4, 291, 11–15) и сам (V.16, 219, 7–11 – в „Св. София“ преди тракийската експедиция; в „Св. Богородица“ във Влахерна след като хората са го замеряли с камъни – VIII.5, 291, 22–292, 3); молбата му към Бог – VIII.11, 305, 19–24.

54 За църквата във Влахерна виж горната бележка. Носенето

християнство, които ще играят голяма роля в религиозната история на Византия, логично са споменати от нашия автор като част от „свръхестественото измерение“ на столицата.

Маврикий също така участва непряко (както ще се уверим по-надолу) в историята с мощите на света Гликерия и пряко – в едно от най-важните политически събития от края на VI век – приемането на даровете на Хозрой II за църквата на свети Сергий в Сергиополис. Главният герой на Теофилакт, разбира се, не е единственият от императорите, споменат във връзка с подобни явления – така например малко преди смъртта си Тиберий получава видение.⁵⁵

Отделно, в разказа за чудото на света Евфимия в Халкедон императорът получава урок във връзка със скептицизма си по отношение на верските въпроси. Маврикий е и единственият „адресат“ (тук Теофилакт очевидно манипулира сведенията, за да пресъздаде атмосфера на надвиснала заплаха) на знаменията, предвещаващи неговото детрониране и смърт. Симоката е твърде щедър на такива подробности – можем да започнем с уродливите деца, родени край Хераклея и в Константинопол,⁵⁶ да минем през знаменията, които императорът среща по време на тракийската си кампания,⁵⁷ през предсказанията за детрони-

на фрагмента от Честния кръст пред войските (V.16, 220, 1–3).

55 I.2, 43, 3–14.

56 Хераклея – VI.1, 221, 8–30; Константинопол – VI.11, 242, 3–8.

57 Въпросните знамения са отделна група и представляват важна част от цялостното описание на събитията в края на книга V и началото на книга VI. Нека опитаем да ги проследим:

рането и смъртта му⁵⁸ и през чудото, наблюдавано край Нил,⁵⁹ и завършим с другото чудо в Александрия.⁶⁰

И така, видяхме, че информацията за Константинопол при нашия автор може да бъде разпределена на няколко категории:

- център на умствения живот;⁶¹
- начална или крайна точка във военни движения, както и място, където се вземат решения за войната, мира и за воденето на войната;⁶²
- град, в който се издигат няколко църкви, част от тях споменати повече от веднъж (най-много споменати за едно населено място в цялото произведение);⁶³
- епископски център от висока класа, като другите големи църковни центрове (остатъкът от Пентархията)

V.16, 219, 11–12 (императорът не е получил откровението, което е пожелал, и по тази причина решава да се моли заедно с войската в църквата „Св. Богородица“ в Пеге); V.16, 220, 3–16 (докато се движи начело на армията след дебаркирането, Маврикий се натъква на огромния глиган, който подплашва коня му); VI.1, 221, 8–30 (Маврикий се натъква на роденото с малформации дете и нарежда то да бъде убито); VI.2, 222, 3–8 (Маврикий е притеснен от смъртта на най-добрия си кон по време на тракийския поход).

58 VII.12, 266, 14–26 (предсказанията на безименния монах и на Херодиан); VIII.6, 294, 11–17 (сънят на военачалника Петър, в който той получава известието, че има нов император).

59 VII.17, 283, 5–9.

60 Статуите в Александрия – VIII.13, 309, 28–311, 12.

61 Съобщението за консула [sic] (*hypatos*) Кир в VIII.8, 299, 8–11.

62 Практически из целия текст на *Всеобща история*.

63 Виж църквите на Константинопол в бележката по-горе.

въобще не са споменати по такъв начин;⁶⁴

- място, където се случват свръхестествени събития;⁶⁵
- място, където се пазят две от най-важните реликви на християнството – Покровът на Богородица и фрагмент от Честния кръст.⁶⁶

Дали така очертаните сведения за града са били подбрани поне отчасти съобразно някаква важна за автора цел (оставяйки настрана неизбежното концентриране върху Константинопол предвид факта, че в центъра на разказа стоят императорите, особено Маврикий), или не? За да можем да отговорим на този въпрос, ние трябва да прегледаме и това, което Теофилакт пише за останалите градове в ранна Византия. При тях също ще опитаме да систематизираме информацията и да сравним предоставяния ни от автора детайл, за да можем да го използваме като фон, на който да очертаем по-отчетливо особеностите на образа на столицата.

Eruditio

Малък брой от имената на градовете само ни демонстрира начетеността на автора: Атина (спомената веднъж в

труда му),⁶⁷ Мемфис,⁶⁸ Стагира,⁶⁹ Йерусалим,⁷⁰ Назарет,⁷¹ Ниневия,⁷² Вавилон,⁷³ Селевкия на Тигър,⁷⁴ Кирена⁷⁵ и Картаген (заедно с най-прославения му гражданин – Ханибал).⁷⁶

67 Атина: VIII.12, 307, 16 в 12–21.

68 VII.17, 280, 2 (2–3).

69 Родно място на Аристотел (I.12, 63, 22), когато го цитира като авторитет за земетресенията при описанието на земетресение в Константинопол (I.12, 63, 17–64, 4); последователите на Аристотел са описани със същото прилагателно в VII.6, 255, 28 (в пасажа за кометите, *ibidem*, 255, 25–256, 5).

70 Йерусалим (V.7, 201, 17 в 17–22): споменава се превземането му и разрушаването на Храма при Веспасиан като причина за изселването на множество юдеи на Изток. Йерусалим се появява и в една от речите на епископ Домициан от Мелитина в контекста на възхвалата, която трябва да бъде отдавана на Бог (IV.16, 185, 29).

71 В речта на Домициан от Мелитина към византийските части в Мартирополис, след като градът отваря портите си пред обединените византийско-персийски войски при похода им към Ктезифон (IV.16, 186, 16; цялото изречение е дълго описание на важността на възплъщението и земния живот на Христа, *ibidem*, 186, 9–27).

72 V.15, 217, 21 (20–24) – според Теофилакт епископ Проб от Халкедон открил следи от вавилонската *pyrgopoiia*.

73 Във вече споменатата реч на Домициан от Мелитина: IV.16, 185, 25 (“реките на Вавилон”) и 186, 1 (“дъщерята на Вавилон”).

74 Селевкия: основана от Селевк Никатор (V.6, 199, 3 и 4, в 3–9). Симоката дава тези сведения, докато описва напредването на персийските и византийски части през Месопотамия по време на кампанията за възстановяването на Хозрой II.

75 *Dialogus*, 20, 10 (в 9–11). Калимах, когото Теофилакт има предвид: Whitby, *The History of Theophylact Simocatta*, p. 29, n. 3.

76 I.14, 66, 18, 21 и 22 (целият пасаж за Ханибал, Сципион и Втората Пуническа война, *ibidem*, 66, 16–25).

64 Виж епископите на града в бележката по-горе.

65 Виж приведените в бележки 57 и 58 случаи, както и вече обсъдената история с Паулин в началото на книга I.

66 Съхраняваният в църквата „Св. Богородица“ във Влахерна Покров (VIII.5, 291, 23–292, 1); Честният кръст, носен пред войските по време на поход (V.16, 220, 1–3).

Военни и политически „точки“

Много по-голям дял от имената на градовете обаче е обвързан с разказите за военни и политически събития. Те не са съпроводени от значителни подробности освен името (най-многобройната категория), като можем условно да ги поделим на няколко подгрупи.

В началото можем да поставим местата, споменати само като пунктове при движенията на армиите и другите мащабни военни кампании.⁷⁷

77 **Горни Нове** (VII.7, 256, 12–14 – Приск пристига там след преминаването на Дунав); **Одесос** (VII.1, 246, 6 – Петър го достига след началото на похода от Хераклея; VII.2, 247, 11 – Петър потегля от Одесос към Марцианопол); **Бибас** (Филипик премества армията там след получаването на императорската заповед и след подновяването на военните действия – I.15, 70, 18); **Мамбраторн** (Филипик и армията му са там преди началото на марша им към Бибас – I.15, 70, 12); **Дидимотейхон** (Приск се оттегля там с пехотата си, тъй като не може да издържи натиска на аварите – VI.5, 229, 1); **Никополис** (VII.13, 268, 11 – научавайки, че Коментиол смята да се насочи към града, хаганът започва да настъпва срещу Коментиол); **Зикидива** (VII.13, 268, 14 – на свой ред научавайки за предишното, Коментиол отива в Зикидива, устройва лагер, след което продължава към Ятрус); **Зорбандон** (I.14, 67, 19 – персите начело с Кардариган го достигат след неуспешния опит да превземат Монокартон и след като са опустошили земите около Мартирополис); **Теодорополис** (VII.2, 249, 20 – Петър прекарва два дена при Нове, придвижва се към Теодорополис и призори се насочва отново към Куриска); **Ятрус** (VII.2, 249, 6 – част от разказа за движенията на Петър на дунавския фронт – след напускането на *Pistou phrouion* военачалникът отива в Залдапа, а на втория ден – в Ятрус; VII.13, 268, 15 – след заминаването си от Зикидива на седмия ден от престоя си там, Коментиол отива в Ятрус); **Канзакон/Ганзак** (III.7, 122, 24–25 – Бахрам разбира за идването на византийците и се установява в града, за да ги подмами на територията на персийската държава; V.10, 206, 8–9 – преди битката при Бларатос, Бахрам премества лагера си в полето не-

далеч от града; V.11, 209, 15 – три дни след сражението Хозрой и византийците се изтеглят от бойното поле и достигат Канзакон); **Куриска/Секуриска** (VII.2, 249, 19–20 – след края на престоя си в Нове, Петър се прехвърля в Теодорополис, откъдето напредва към Куриска; VIII.6, 294, 24 – след като подминава Асемус, разбунтуваната дунавска армия достига Куриска); **Константиола** (VII.10, 262, 26 – по време на войната с аварите Приск пристига в Константиола, след като е отправил военни части на дунавския остров *Singa*, след което провежда разговора си с хагана; VIII.5, 292, 21–22 – пак по време на войната, Петър достига дунавските прагове, където разговаря с Апсих; и двете армии се оттеглят, като хаганът отвежда хората си в Константиола); **Пистос/ Pistou phrouion** (VII.2, 249, 4–5 – по време на войната с аварите, Петър отива в Пистос, след което – в Залдапа); **Латаркиос** (VII.2, 249, 7 – Петър минава покрай Латаркиос, преди да построи лагер край Нове); **Либидургон** (II.15, 99, 21 – след като речта на стария войник прекратява бунта в армията, частите се спускат от Хемус през *Calvomountis* и Либидургон, за да се бият с аварите); **Майакарири** (I.13, 65, 1 – по време на кампанията срещу византийците в планините Изала, Кардариган иска да прекоси същите планини през Майакарири); **Паластолон** (VIII.5, 292, 10 – след като е събрал армията за похода срещу аварите, Петър достига Дунав, устройва лагер при Паластолон и прекарва лятото там); **Рабдиос** (I.13, 65, 22 – след разделянето на подчинената на Филипик римска армия на две, част от нея се насочват към Сисарбанон, а след това до Рабдиос; II.10, 89, 17 – Теодор Рабдинос или Турабдинос, комуто Филипик поверява част от армията си); **Рамфос** (V.16, 219, 23–24 – част от кратката тракийска обиколка на Маврикий); **Китаризон** (III.15, 142, 19 – след напускането на Армения Тамхозрой минава покрай Китаризон преди завръщането си в Персия); **Таманон** (II.10, 88, 25 – описание на географското му положение; II.10, 89, 4 – военачалникът Ираклий навлиза на персийска територия от Таманон); **Александриана** (V.7, 202, 6–7 – след заемаването на Селевкия, Ктезифон и Антиохия Персийска, византийско-персийската армия влиза в Александриана и остава там четири дни); **Енаторн** (VI.2, 222, 2 – Маврикий разполага лагера си там след дебаркирането при Даонион); **Динабадон** (V.5, 197, 26–27 – Хозрой II дава пир на персийските и византийски военачалници); **Либлинон полис** (I.8, 54, 5 – Бооколабрас пристига там, след като пресича Дунав); **Даонион** (VI.1, 221,

Отделна група са местата, около които се разиграват сраженията, чиито околности са разграбени от някоя от армиите, или са превзети от обсаждаща ги войска.⁷⁸ Можем да

1 – Маврикий дебаркира при Даонион преди да потегли към Хераклея). Част от тази група са и **Селимбрия** (VI.1, 220, 18 – Маврикий я приближава откъм морето след започването на тракийската си експедиция), **Абарон** (III.10, 130, 22 – подминат от Хозрой I, като се съобщава, че е на пет дни път от Киркесион; IV.10, 168, 1 – мястото, където Хозрой II навлиза на византийска територия при бягството си), **Бедамас** (IV.12, 172, 19 – където Коментиол се среща с Хозрой II след нарежданията на Маврикий), **Бендосабора** (III.5, 117, 20 – разположена в областта Бизае), **Гилигердон** (III.5, 117, 18 – друга крепост, недалеч от предишната), **Никея** (VIII.9, 301, 24 – където Теодосий отива с Константин Лардис по нареждане на баща си; VIII.11, 304, 22 – откъдето Теодосий се връща в столицата), **Каликратия** (VIII.8, 297, 25 – където Герман се е преместил с Теодосий), **Резонхорон** (V.14, 215, 2–3 – където на Хозрой се явява св. Сергей, за да му съобщи за зачеването на сина му) и **Мацарон** (II.18, 106, 5–6 – възстановена от частите под началството на Теодор и Андрей).

78 Бойни полета: **Солахон** (II.3, 75, 6 – бойното поле, наречено на едноименния град, посочен и като родно място на юстиниановия военачалник Соломон и на Теодор Зетонумиос); **Саргатон** (III.10, 130, 9 – тук Маркиан бие персите във войната на Юстин II); **Ансинон** (I.7, 53, 6 – Коментиол побеждава славяните на Ардагаст); **Сисарбанон** (I.13, 65, 21–22 – след назначаването на Филипик армията е разделена на две, като неговите части отиват към Сисарбанон и към Равдиос; III.6, 120, 2 – византийската победа при Сисарбанон и подвизите на Ираклий-баща); **Томи** (II.10, 90, 21 – Мартин пресреща хагана и го побеждава, като тук се споменава и остров в блатото, където хаганът се настанява след битката; VII.13, 267, 3 и 6 в 1–7 – хаганът обсажда Томи, като след идването на Приск двете армии прекарват зимата в лагери край града; тук, на 267, 7–268, 9, четем как аварите снабдяват римската армия с провизии). Сцени на обсада и опустошаване на околностите: **Аквис** (I.8, 54, 26 – едно от превзетите от аварите укрепени места; VII.2, 247, 15 – завладян от славяните; при появата на римските войски те започват да избиват пленниците); **Скопис** (VII.2, 247, 16 –

също завладян от славяните); **Залдапа** (I.8, 54, 26 – завладян от аварите; II.10, 90, 13 – по време на кампанията на Коментиол, Кастус се насочва със силите си към Залдапа, изненадва и избива много от варварите; VII.2, 247, 15 – завладяна от славяните, като пленниците от града пострадват много, подобно на пленниците от Аквис, по време на битката между византийци и славяни); **Теодосиополис** (I.13, 65, 24 – натам се насочва една от частите на римската армия начело с Филипик по време на отстъплението си; I.13, 66, 9 – споменатата част достига Теодосиополис след труден поход; II.10, 89, 9 – Ираклий-баща минава покрай града на връщане от успешната си персийска кампания; III.6, 120, 5 – Коментиол бяга в Теодосиополис по време на битката при Сисарбанон; III.15, 142, 13 и 15 – при Хозрой I персийският пълководец Сарнахорган изпраща войски срещу Константина и Теодосиополис, докато мирът още е в сила; *ibidem*, 142, 13–22 – персите плячкосват околностите на Константина и Теодосиополис); **Сирмиум** (I.3, 44, 22 – споменат в разказа за аварската война като контролиран от аварите, с описание на обстоятелствата и начина на превземането му; VI.4, 226, 14 – по време на войната аварите се разполагат на лагер около Сирмиум след опита си да превземат Сингидунум); **Бонония** (I.8, 54, 26 – завладян от аварите; VI.4, 226, 23 – достигнат от тях по време на техен поход); **Панаса** (I.8, 55, 1 – завзет от аварите в главата за бягството на Бооколабрас); **Рацария** (I.8, 54, 26 – в същия контекст); **Тропеон** (I.8, 55, 1 – в същия контекст); **Дуросторум/Доростолон** (I.8, 54, 26 – в същия контекст като по-горе; VI.6, 231, 3 – на двадесет дни разстояние от Дризипера), **Vogkeis/Бонки** (VII.12, 265, 7 – завладян от аварите при навлизането им в Далмация); **Афумон** (I.12, 62, 15 – обсаден от персите, докато византийците обсаждат Акбас; I.12, 62, 27 – персите в Акбас призовават военачалника да им се притече на помощ от Афумон; II.9, 86, 14 – след бягството си от театъра на военните действия Филипик пристига в Афумон; II.9, 87, 9 – римските части също пристигат там след принудителното им оттегляне, предизвикано от бягството на командира им; III.15, 143, 4 – след назначаването си за *magister militum per Orientem*, Маврикий овладява Афумон при навлизането на персийска територия); **Алалисос** и **Фатахон** (II.9, 88, 14 – и двете крепости са разположени в планините Изала, като Филипик разполага в тях гарнизони); **Цурулум/Цурулон** (VI.5, 229, 2 и 24 – преследвани от аварите, Приск и армията му влизат в Дидимотейхон, а

обособим и зимните квартири или резиденции на командващите армиите.⁷⁹

Друга част от градските центрове са споменати с малко повече подробности – отбранителни съоръжения и отбрана от страна на местния гарнизон и жителите.⁸⁰

после се оттеглят в Цурулон, където аварите ги обсаждат; във втория случай Маврикий изпраща на Приск писмо със заповедта да държи твърдо мястото – аварите го прехващат и се оттеглят); **Августе** (I.4, 47, 3 – един от завзетите от аварите градове); **Беарбаес** (I.13, 65, 16 – след заменянето на Йоан Мистакон от Филипик, последният нахлува на персийска територия и опустошават земите около Беарбаес); **Теботон** (III.10, 130, 11–12 – Маркиан опитва да го овладее, но не успява и се завръща в Дара).

79 **Кесария**, където Маврикий прекарва зимата (III.17, 146, 4–5), се среща само веднъж в произведението на Теофилакт. Тук можем да прибавим и **Адрианопол** (VIII.5, 292, 28) и **Филипопол** (VIII.4, 290, 24), за които вж. следващата бележка.

80 “Пунктове” във военните операции: **Картаген** (едно от доказателствата за ерудицията на Теофилакт, supra; III.4, 117, 3–6 – непряко споменат в краткото описание на военната обстановка на 116, 25–117, 6; VII.6, 255, 15 и 22 – съобщението за заговора на берберите и за осуетяването му от екзарха Генадий); **Рим** (III. 4, 117, 2 – устоява на лангобардските атаки в малкото отстъпление върху военната ситуация; VIII.11, 306, 8 – в завещанието на Маврикий е включен, заедно с остатъка от византийска Италия, към владенията на сина му Тиберий); **Виминациум** (I.4, 47, 4 – завладян от аварите след Сингидунум, заедно с Августе; VIII.2, 285, 8–287, 4 – Коментиол отива в Сингидунум, за да съедини силите си с тези на Приск, и армията отива във Виминациум; там аварите се възползват от мнимата болест на Коментиол, нападат византийците, но са победени; византийците начело с Приск (той успява да убеди Коментиол да се присъедини към него) пресичат реката, и най-накрая неприятелят е победен напълно; Виминациум очевидно трябва да бъде присъединен и към следващата категория – това още веднъж ни напомня за невъзможността да прокараме рязко, напълно непроходимо разграничение между различните категории). Гарнизон на точно определена военна част: **Верей** (II.6, 80, 26 – старият *Legio IV Parthica*, или *Kouartoparthoi*). Градът е завладян или ус-

тоява, гарнизонът оказва съпротива или обратното: **Месемврия** (III.12, 94, 13 – при търсенето на провизии из Тракия, аварите нападат земите около града и побеждават отбраняващите го части); **Адрианопол** (I.7, 53, 2–3 – Коментиол се сблъсква със славяните край града и ги побеждава; II.17, 103, 25 – аварите неуспешно опитват да завземат града, отлично отбраняван от гражданите; II.17, 104, 18 – аварите вдигат обсадата при появата на Дроктулф, който къщо ги разгромява; VIII.5, 292, 28 – Петър получава в Адрианопол заповедта на Маврикий да настъпи срещу аварите); **Диоклецианопол** (II.17, 103, 13 – неуспешно обсаден от аварите, като се споменават фортификациите и обсадните машини); **Бейудаес** (II.18, 106, 5–109, 15 – подробно описание на обсадата и завладяването ѝ, с детайли за околността, стените и кулите); **Монокартон** (I.13, 64, 21 – Филипик достига Монокартон и армията изгражда лагер там; I.14, 67, 6–7 – Кардариган напада Монокартон, но се проваля – Филипик е наредил стените предварително да бъдат потегнати; III.1, 110, 10 – след назначаването си Приск достига Антиохия и нарежда на войската да се събере в Монокартон; ibidem, 110, 25–26 – Приск отива в Монокартон преди метежа в армията; III.1, 112, 4 – Приск бяга в Константина, след като напуска лагера при Монокартон; III.3, 115, 6 – разбунтуваните войници, разбрали, че Филипик ще достигне Монокартон, се заклеват да не го признаят за военачалник); **Акбас** (II.12, 62, 18 и 63, 1 в 62, 15–63, 16 – обсаден от византийците, докато персите обсаждат Афумон, с описание на укрепленията и на командира на 62, 18–63, 1; IV.2, 150, 26 – превзет от Коментиол); **Сингарон** (III.16, 143, 19 – като началник на войските в Месопотамия Маврикий завладява Сингарон, я после се завръща на имперска територия; V.4, 194, 7 и 13 – Хозрой II изпраща жените и децата си в Сингарон при започването на кампанията; на 194, 7–11 – кратко описание на военната страна на мястото; Хозрой II нарежда на Мебод да навлезе в Месопотамия и да отстрани назначения от Бахрам надзорник на царските дворци; V.6, 198, 17 – мястото, от което Мебод навлиза във Вавилония, към Селевкия и Ктезифон); **Филипопол** (II.14, 103, 19 – след неуспешната обсада на Диоклецианопол аварите опитват да превземат Филипопол и се провалят; VIII.4, 290, 24 – Коментиол прекарва зимата във Филипопол, след като е прекосил планината Хемус); **Хломарон** (II.7, 82, 19 – след началото на похода към Арзанена, римляните се разполагат на стан до Хломарон; II.8, 83, 18–86, 4 – персите и

Малко по-подробни са описанията на места, където гарнизоните, командирите или населението откупват града от обсаждащите, предават го или направо минават на страната на противника. Последното явление е особено често наблюдавано при разказа за възстановяването на Хозрой II като легитимен владетел с византийска помощ.⁸¹

византийците стоят едни срещу други при Хломарон, като съобщението е допълнено от описанията на подвизите на Ираклий и на персийския командир Забертас).

81 Гарнизонът или гражданите откупват или предават мястото: **Апамея** (III.10, 131, 12 – завладяна и опожарена от Адаарман, след като той успява да привлече гарнизона на своя страна); **Берое** (II.16, 103, 7 – аварите я обсаждат, но гражданите се съпротивляват успешно, и градът не е превзет; на аварите е платен откуп и те се оттеглят); **Сингидунум** (I.4, 46, 15–16 в 46, 10–47, 1 – градът е превзет, докато жителите му са заети със селскостопанска работа; съобщава се, че победата на аварите била скъпа, понеже понесли тежки загуби, особено при портите; VI.4, 226, 3 и 6 в 224, 21–226, 3 – жителите на Сингидунум изгарят някои от лодките, построени от славяните по нареждане на хагана; това довежда до обсада, прекратена след плащането на солидна сума в злато и даването на ценни предмети на аварския владетел; VII.10, 262, 18, 23 и 28 в 262, 15–263, 21 – Приск разбира, че по нареждане на аварите жителите на града събарят стените му, придвижва се по вода до острова Синга, достига Константиола и провежда с хагана разговор; VII.11, 263, 22 и 264, 22, 23, 24 и 25 в VII.11, 263, 21–265, 5 – в текста на 263, 22–264, 17, в отговора на Приск към хагана, военачалникът споменава стените на Сингидунум, докато обвинява събеседника си в несправедливо отношение към града; на стр. 264, 18–265, 5 – Приск изпраща Гудуин в помощ на Сингидунум, Гудуин го достига с лодки по Дунав; градът е представен като място, обкръжено от две реки; аварите го заобикалят с каруци, но избягват, уплашени от армията и от местните жители; на стр. 264, 30–265, 5 – Приск спасява града, издига стена около него, а най-накрая аварите нарушават мира и нападат Далмация; VIII.1, 285, 7 – след като разследването срещу Коментиол го оправдава напълно, той отново е назначен и отива с армията в Сингидунум, където се присъединява към силите на Приск). Гар-

низонните командири и техните действия: **Киркесион** (III.10, 130, 23 – Хозрой I се придвижва към него, преди да изпрати Адаарман оттатък Ефрат; III.10, 131, 4–5 – Адаарман минава покрай Киркесион и се насочва към Антиохия; III.17, 146, 6 – Маврикий прекарва зимния сезон в Кесария, след което потегля към Киркесион; IV.10, 168, 4 и 5 – част от разказа за бягството на Хозрой II на византийска територия, като на 168, 10–14 четем за порти, стени, войници на пост; действията на коменданта Проб, който съобщава на Маврикий и Коментиол за събитията, 168, 14–169, 7; V.1, 188, 8 – в хода на военните си приготовления Бахрам изпраща военачалника Мирадуурин с големи военни сили в Анатон, като е споменато, че крепостта е близо до Киркесион); **Хархас** (V.1, 189, 16 – споменат като защитаван от Задеспрат срещу Хозрой II със стени, кула, гарнизон и кратък коментар върху качествата на мястото: 'a village which is alike most productive and well-populated' в превода на Whitby, p. 168; Росас, военачалник на Хозрой II, приближава мястото и успява да влезе, след като убеждава гарнизона, че е пратеник на Бахрам; Задеспрат отваря портите на Хархас и загива в бой; V.13, 213, 4 – споменат при описанието на същата кампания в първия дарствен надпис на Хозрой II). Градове, в които гарнизонът и жителите минават на страната на Хозрой, след като разбират, че той ще победи заради византийската подкрепа: **Антиохия на персите** (V.6, 200, 1 – историята на града, дадена в едно изречение (199, 28–200, 3); V.6, 200, 14 – Мебод пише писмо до жителите, с което ги приканва да признаят Хозрой II; V.7, 200, 19 – в писмото гражданите са призовани да предават поддръжниците на Бахрам; V.7, 201, 2–7 – гражданите позволяват на Мебод да влезе и му предават управителя и хората на Бахрам; V.7, 201, 7–11 – Мебод наказва заловените); **Селевкия** (V.6, 199, 3, 14, 18, 21, 25, като целият пасаж е на II. 1–26: паралелно с описанието на града и на настъплението на частите на Мебод, ние четем, че населението предало мястото заради "непреодолим страх"); **Ктезифон/Вавилон** (Теофилакт използва и двете имена за означаване на втория град) **Ктезифон**: (IV.3, 152, 27 – Хормизд отива в Ктезифон и събира войски там, след като е научил за успехите на метежа на Бахрам; в следващата глава е даден прословутият диалог между царя и детрониралите го велможи в двореца; споменава се и изненадата на гражданите при новините за промените; IV.10, 167, 8 – Хозрой напуска Ктезифон и се колебае накъде да се насочи, преди да реши да

Сред посочените градове Апиария се появява само веднъж – в дългия разказ, който заема почти цялата глава 16 от втората книга на *Всеобща история*. В него ние четем подробно за поведението на жителите, тъй като Теофилакт е решил да ни осведоми по въпроса как аварите са се научили да строят и използват обсадна артилерия.⁸²

търси убежище във Византия; V.6, 199, 3 и 23–24 – Мебод отива в Ктезифон, след като е напуснал Селевкия; на 23–24 – населението на Ктезифон решава да не се съпротивлява, след като разбира, че Селевкия е завладяна от византийците (199, 19–27); V.6, 200, 4 и 6 – Мебод завладява града, с последващ кратък *excursus* за строителите, изпратени на Хозрой I от Юстиниан в същия град; V.9, 204, 8 – Мебод изпраща на Хозрой регалиите на персийските царе от Ктезифон; V.15, 217, 10 – епископ Проб от Халкедон е изпратен там от Маврикий, за да води разговори с Хозрой), и **Вавилон**: (III.10, 130, 19 – Хозрой I започва настъпването си оттам; V.1, 188, 12 – Задеспрат изоставя града в началото на маньоврите си срещу силите на Хозрой; V.11, 209, 24 – Хозрой нарежда на византийските части да се оттеглят, след като разбира от Марин и Бистам, че победата е пълна; за други споменавания на Вавилон виж *supra*); **Мардес** (II.2, 71, 22 – Филипик изпраща разузнавачи до *лохага* Сергей, комендант на Мардес; III.11, 131, 25 – преди Хозрой I да завладее Дара, там отиват командваните от Маркиан византийски части; V.3, 192, 11 – Нарзес се движи заедно с Хозрой II до Мардес, разположен на три парасанги от Дара; II.3, 74, 14 – Филипик изпраща на гарнизона в Мардес чудотворната икона преди битката, като гарнизонът се моли за победа на византийското оръжие заедно с епископа на Едеса; в този случай можем да разгледаме разказа като основание да причислим Мардес към групата места, в които епископът е една от главните фигури).

82 II.15, 101, 10 – кратък пасаж, преход към следващата глава; II.16, 101, 12–103, 4 – разказът за Бузас, аварите и гражданите на Апиария.

Емеса,⁸³ Амодиос⁸⁴ и Бакат⁸⁵ са по-особени случаи; оставим ли ги настрана, можем да обособим едно много специфично подразделение на тази група градове. То обхваща две имена, които ни дават сведения за представите на Теофилакт за политиката. Когато пише за „града“ Таугаст,⁸⁶ преди да ни представи жителите с техните обичаи, той специално подчертава вътрешната стабилност и уважението към владетелите, най-вероятно, за да засили контраста с много по-ненадеждното поведение на персите и византийците; нестабилността на управлението и лесната загуба на властта са две от постоянните теми в цялото съчинение на Симоката.⁸⁷

83 Спомената само веднъж като част от титлата на единия от византийските командири в битката при Солахон – Филипик по-верява левия фланг на армията на Илифредас, *archon* на Емеса (II.3, 73, 16 в 13–17).

84 V.4, 194, 21 – епископ Домициан от Мелитина държи реч на войските по време на кампанията от 590 г. в Амодиос.

85 Мястото е описано като крепост на оногурите, разрушена от земетресение: VII.8, 260, 10 в 10–13.

86 Таугаст е споменат за пръв път в VII.7, 257, 19, 20 и 23 като многолюден град; VII.9, 261, 2–8 – като място, в което няма политически конфликти (цялото описание на 260, 25–262, 14). Тук можем да включим и града, който Теофилакт нарича Хубдан и когото смята за една от Александровите фондации (VII.9, 261, 26–262, 12); краткият пасаж следва разказа за Таугаст, като в него нашият автор се концентрира върху географските детайли и върху икономиката. За тази част от *Всеобща история* виж Boodberg, P., *Marginalia to the Histories of the Northern Dynasties*, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 3, December 1938, p. 223–253; виж и Haussig, H., *Theophylakts Exkurs über die Skythischen Völker*, *Byzantion*, 23, 1953, S. 275–462.

87 За разбирането на Теофилакт за политиката като процес и за конфликтите в обществото виж Кривушин, *История между порядком и хаосом*, *passim*, и стр. 59–92 (представата на Симоката за гражданските конфликти), и 92–97 (представянето им като

Към същата група можем да присъединим и Александрия. Метрополията на Египет се появява най-напред преди началото на посветената на Нил глава като резиденция на *praefectus augustalis*,⁸⁸ а след това и в края на същата глава.⁸⁹ В Александрия ние наблюдаваме конкретни детайли от външния ѝ вид (т.н. *Тихеон*, улици, статуи) и биваме осведомени за наличието на отделни групи сред населението ѝ (калиграфи, търговци). Във *Всеобща история* самият град изпълнява важна функция – той е сцената, на която оживелите статуи прогласяват падането на Маврикий от престола и смъртта му.⁹⁰

Тук можем да обособим още по-малобройна група градове. Предавайки ни сведения за облика им, нашият автор е решил да ни осведоми и за наличието на църковна постройка в тях.

На най-елементарно равнище в тази категория можем да отделим местата, за които само се съобщава фактът за наличието на такава църква.

Това се отнася само за Дара, град, който може да бъде забелязан често на страниците на Теофилактовия *opus*, но основно като пункт в движенията на армиите и в диплома-

литературни похвати).

88 VII.16, 273, 12–17 – *praefectus augustalis* Мина, при когото се случва описваното чудо; *ibidem*, 273, 27–28 – поведението му, докато наблюдава същото събитие.

89 VII.17, 283, 3 в 6–9 – докладът на Мина до Маврикий, изпратен от Александрия.

90 VIII.13, 309, 28–311, 12. Тук отново срещаме *praefectus augustalis* – Петър – и внимателното му държане по отношение на цялата история.

тическите контакти,⁹¹ и като град, превзет от персите⁹² и поискан от византийците като условие за подновяването на мира с Персия.⁹³ В два случая обаче Дара е представена и като своето гражданство – първо, в разказа за бягството на изселените ѝ граждани от Гилигердон;⁹⁴ второ, в по-сериозния случай с опита на Хозрой II да се разположи на територията на местната църква. Според Теофилакт гражданите и най-вече Домициан от Мелитина реагирали гневно, като епископът заплашил да нареди на византийските части да се оттеглят от похода, ако Хозрой не се

91 II.4, 76, 27 – разбитите при Солахон перси са преследвани от византийците до Дара; II.5, 78, 23 – след претърпяното от византийците поражение Кардариган опитва да влезе в града, но персийският гарнизон не го допуска и, според сведението на Теофилакт, дори му се подиграва от стените; III.10, 130, 7 – от Дара Маркиан придвижва армията си преди срещата с персите при Саргатон; III.12, 135, 1 – след превземането на Дара персите я използват като пункт за съсредоточаване на силите си преди сблъсъка с византийците; V.192, 11 и 18 – командваната от Нарзес и епископ Домициан армия, която ще подпомага Хозрой II, достига града и се разполага на стан до него; *ibidem*, 193, 11–24 – Маврикий изпраща на Хозрой владетелски инсигнии, докато последният е в Дара; VIII.15, 313, 21 – Лилий отива в Дара с дарове от новия император Фока за Хозрой II.

92 III.5, 117, 28. Обсадата и превземането на града са описани в III.11, 131, 23–132, 6, като споменаването на персийските обсадни машини подсеща за наличието на фортификационни съоръжения. III.18, 148, 18 – при представянето на ранната кариера на Бахрам Чубин Теофилакт ни съобщава, че той се сражавал за пръв път, когато Хозрой I превзел Дара.

93 III.17, 145, 17. В следващата книга ние виждаме Хозрой II да връща мястото на Византия като отплата за получената подкрепа (IV.13, 177, 24 – в речта на персийските пратеници в Константинопол; V.3, 193, 26 – Хозрой II лично връща Дара на Маврикий като демонстрация на благодарност за оказаната помощ).

94 III.5, 118, 1–15.

оттегли от сградата, което той и направил.⁹⁵

Мартирополис ни отвежда в друга част от света на Симоката. Оттук насетне всички градове, за които се съобщава, че са имали църковна постройка, са споменати изрично или по подразбиране като центрове, в които се почита някой местен светец.

Мартирополис най-често се появява във връзка с военни действия от един или друг тип – градът е пункт в движенията на византийските и персийските военачалници и армии,⁹⁶ а важността му за разказа е най-голяма в момента, когато Ситас го предава на персите;⁹⁷ в този контекст ние срещаме името на града в момента, в който според нашия писател Хозрой II насърчава персийския гарнизон да не допуска византийците.⁹⁸ Мартирополис е и залог в голямата политика.⁹⁹ Според Теофилакт, персийският гар-

95 V.3, 192, 23–193, 3.

96 I.14, 66, 28 – Филипик отива в Мартирополис заради заболяване и предава командването на армията на Стефан и Апсих; III.4, 115, 24–25 – след възобновяването на военните действия византийските части отиват в Мартирополис и част от армията навлиза на персийска територия; III.5, 118, 17 – след византийската победа главата на персийския военачалник е изпратена в Константинопол; IV.2, 151, 10 – Хормизд осъжда Задеспрат по обвинението, че е откраднал пари от Мартирополис, след като градът е бил предаден на персите; IV.12, 172, 10 – след като изпълнява царските церемонии в Ктезифон, Бахрам нарежда на гарнизона на Мартирополис да удържа града; IV.12, 172, 22 – Хозрой изпраща Мирагдун до Мартирополис.

97 III.5, 119, 2 и 21 – Ситас предава града (119, 2–25).

98 IV.13, 173, 8 – Хозрой изпраща съобщение до гарнизона да не се предават; същото действие от негова страна: IV.15, 182, 5–9.

99 IV.13, 177, 23 – пратениците на Хозрой II до Маврикий обещава да върнат града в замяна на подкрепа за претенциите

низон бил убеден да прекрати съпротивата от епископа на Мелитина, Домициан, който държал реч пред началниците и подкупил част от тях;¹⁰⁰ най-накрая Хозрой наредил на персите да се оттеглят и те го направили.¹⁰¹ Симоката ни представя още една страна от образа на града: разположената в предградието църква на св. Йоан Кръстител, унищожена от персите заедно с близкия манастир.¹⁰² И най-накрая, ние разбираме, че в Мартирополис са били почитани персийските християни-мъченици – в края на глава 15, преди да произнесе речта си пред войниците, епископ Домициан води службата в тяхна чест.¹⁰³

Ние можем да намерим подобна информация и за Анхиало: той е точка във военните движения,¹⁰⁴ както и завладяно от аварите място, след като те са сложили ръка на Сингидунум, Аугусте и Виминациум – във втория случай, Теофилакт пише за околните села и за близките минерални бани.¹⁰⁵ Разказът се усложнява при описанието

на принца.

100 IV.15, 182, 9–21.

101 IV.15, 182, 21–26 – заповедта на Хозрой; *ibidem*, 26–28 – персите напускат града.

102 I.14, 67, 11 (10–18).

103 V.15, 183, 21–25.

104 I.4, 47, 20 – византийските пратеници отиват в Анхиало, за да обсъждат мира с аварите; II.10, 90, 1 – Коментиол отива в Анхиало и събира там отбрани военни части, преди да започне кампанията срещу аварите; V.16, 218, 13 – Маврикий възнамерява да се насочи натам с прехвърлени от Азия войски по време на похода си из Тракия; VI.3, 225, 9 – Маврикий разполага лагера си край Анхиало; VI.10, 239, 17 – в Анхиало е извършено убийството, дело на гепидския воин.

105 I.4, 47, 4 – съобщение за завладяване на града от аварите, със споменаване на околностите и на баните (47, 3–11).

на аварската кампания в VI.5 – тогава ние разбираме, че войските на хагана унищожили църквата на местния светец, мъченика Александър.¹⁰⁶

Дризипера е тясно свързан с предшестващото място – именно заради решението на нашия историк ние срещаме въпросния населен пункт веднага след предишния инцидент. Следователно, и Дризипера е част от движенията на византийските армии;¹⁰⁷ ние виждаме мястото под обсада, когато жителите му опитват да се съпротивяват на аварите. В последния случай Теофилакт споменава портите и разказва за чудото (най-вероятно приписано на местния светец Александър), което предотвратило превземането на града.¹⁰⁸ Малкото градче е и общността на гражданите – те посрещат Коментиол с камъни и обиди при пристигането му.¹⁰⁹ Градът е притежавал и църква, посветена на св. Александър, като гробът му бил украсен със сребро, поради което аварите я ограбили и изгорили след завземането на Дризипера.¹¹⁰

За Теофилакт Нове е преди всичко три неща – част от войните с аварите,¹¹¹ малка политическа общност,¹¹²

106 VI.5, 227, 27.

107 VI.6, 231, 1 – Приск отива в Дризипера, отдалечена на 4 дни път от Хераклея и на 20 от Дуросторум; VII.15, 272, 10 – Маврикий изпраща Армат като пратеник при аварите в Дризипера; VII.1, 246, 5 – в началото на кампанията Петър се придвижва от Хераклея до Дризипера, а оттам – до Одесос.

108 VI.5, 228, 7 (цялата история, II. 6–23).

109 VII.14, 270, 19 (бягството на Коментиол, II. 17–23).

110 VII.14, 270, 25 (описанието на събитията, 270, 24–271, 4).

111 VII.2, 249, 7 – точката, достигната от войските на Петър, след като са минали през Пистос, Залдапа и Ятрус.

112 Отношението на гражданите към Петър описано *ibidem*, II.

и град със свой местен светец – св. Лупус.¹¹³ Както и в останалите, вече разгледани подобни случаи, не е лесно да разграничим тези три измерения *strictissimo sensu*. За нас градчето се състои от жителите, поканили Петър да участва в празненствата в чест на свети Лупус, както и от хората, споменати в глава 4 на книга VIII – те опитват да убедят Коментиол в трудността да се пресече Хемус, но в крайна сметка са принудени да му дадат водач.¹¹⁴

Сергиополис никога не се появява споменат *expressis verbis*, но неговият светец-покровител присъства на страниците на *Историята* на Теофилакт в два от най-важните моменти в повествованието: когато по време на кампанията Хозрой II обещава да изпрати златен кръст като дар за църквата,¹¹⁵ когато персийският цар благодари на светеца чрез извършеното дарение;¹¹⁶ най-накрая, ние виждаме как светецът дарява Хозрой с наследник, поради което персийският цар изпраща допълнителни дарове.¹¹⁷

Йерусалим е доказателство за ерудираността на на-

8–17.

113 Св. Лупус и култът към него споменати *ibidem*, II.10–13.

114 Споменаване на Нове – VIII.4, 289, 23 и 290, 6; цялата история с настояванията на Коментиол, конфликтът му с местните и съветите на водача, *ibidem*, 289, 21–290, 17.

115 Хозрой обещава да изпрати златен кръст – V.1, 188, 23–189, 8.

116 V.13, 212, 6–20 – Хозрой изпраща кръста в Сергиополис.

117 V.14, 213, 26–214, 4. Епизодът изисква допълнително разглеждане, което ние смятаме да дадем по-долу. Обсъждането е необходимо, тъй като, както е добре известно, Евагрий Схоласстик – другият писател, разказал за тези събития, при това от позицията на жив съвременник, се различава от Теофилакт в един много важен пункт – участието на антиохийския епископ Григорий в получаването на даровете от персийския цар.

шия египетски писател, но е важен за него и като едно от главните свети места на християнството, където се намират Божи гроб и Честният кръст (в конкретния случай Теофилакт ги споменава в разказа си за живата светица Голиндух).¹¹⁸

Тарс е последният член на твърде пъстрата група, която опитахме да анализираме досега. На страниците на *Всеобща история* той е споменат само два пъти: като достигната от Филипик точка, в която той съчинява писмото до Ираклий-баща и Нарзес;¹¹⁹ като част от описанието на благодеянията на Маврикий – едно от тях било възстановяването на голямата църква “Св. Павел” в Тарс.¹²⁰

118 Св. Голиндух посещава Йерусалим, за да почете Божи гроб и Кръста (V.12, 211, 26–31). Тъй като това е единствената поява на Йерусалим извън вече разгледаната ерудиция, ние смятаме за нужно да посочим, че принципно бихме приели критика на решението си да поставим града точно в обкръжението, в което сме го поставили. И наистина, възможно е Йерусалим да бъде обединен с останалите центрове от т.н. Пентархия. Нека опитаме подобен подход. Резултатът е (като смятаме да обсъждаме това в подробности по-нататък) интересен и донякъде изненадващ – Йерусалим, Рим и Александрия изобщо не са споменати от Теофилакт като епископски центрове от най-висока степен. Последното е направено само за Константинопол и Антиохия, като последната получава (както ще видим) много по-малко внимание, отколкото го заслужава истинското ѝ положение във Византия през целия период IV–VII в. Следователно, ние нямаме друг избор, освен да присъединим Йерусалим към другите градове, имащи нещо общо с него в произведението на Теофилакт – в случая, реликвите.

119 III.1, 109, 24.

120 VIII.13, 311, 15–19. Това не е единственият случай, в който нашият историк пише за щедростта на Маврикий към църквата – виж възстановяването на черквата на св. Гликерия в Хераклея. По-надолу ще обсъдим значението и на този аспект от действията на императора за Теофилакт.

Епископски центрове

Друга група градски центрове присъства в труда на нашия автор в компанията на имената и деянията на епископите им. Подобно на градовете с църкви, и те са малко (всъщност, по-малко на брой), като в случая на Асемус имаме припокриване между двете категории. За нас най-интересният детайл в случая е съдържанието на действията на споменатите епископи, понеже другите подробности не се различават твърде много от наблюдаваното досега.

Възможно е да разглеждаме Дамаск,¹²¹ Амида,¹²² Едеса,¹²³ Константина¹²⁴ и Низибис¹²⁵ като цяла подгрупа,

121 III.1, 110, 12 (изречението на II. 9–14 – епископът на Дамаск се среща с Приск в Едеса; Приск празнува заедно с него, преди да се отправи към армията).

122 II.3, 74, 15 (цялата история на II. 14–17 – преди битката Филипик изпраща светите образи, вече показани на войските, в Мардес, където тогава се намира епископът на Амида Симеон).

123 III.1, 110, 15–16 (целият разказ на II. 14–27 – Приск взема със себе си епископа на Едеса в лагера по време на метежа в армията); III.2, 113, 28–29 (цялата история на 113, 28–114, 2: Приск изпраща епископа на Едеса при войниците, след като епископът на Константина не успял да ги укроти, но резултатът бил същият).

124 III.2, 112, 20 (II. 19–25 – Приск, след като успешно е достигнал до Константина при бягството си, изпраща епископа на града, за да убеди войниците да спрат бунта; разказът продължава на 112, 25–113, 28, като епископът отива в лагера на 113, 2; 113, 16–22 – войниците се настройват срещу епископа и отказват да го слушат; най-накрая, на 113, 27–28 същият докладва на Приск за събитията).

125 I.15, 70, 4 (II. 3–6 – в края на главата, в която Филипик приема Мебод, за да може последният да говори на византийските офицери за мирното предложение на персите; според Теофилакт епископът на Низибис посетил Филипик и му предал думите на персийския военачалник).

понеже във всички случаи епископите действат предимно във връзка с войната, като споменаванията на самите градове не надхвърлят един път (с изключение на Едеса и Константина). Опитаме ли да установим някаква обща черта зад проявите им, както ни ги съобщава Теофилакт, те основно действат по настояване на военачалниците, които се нуждаят от техния морален и свещенически авторитет, за да повлияят на поведението на войските. Като изключение от това правило бихме могли да посочим анонимния епископ на Низибис, послужил като посредник при мирни контакти, но и тук персийският командир се стреми да се опре на някого, който ще има достатъчно *gravitas* пред византийците.

Другите измерения на градовете не се отличават съществено от вече наблюдаваното досега – военни „точки“ в най-елементарния смисъл на думата,¹²⁶ укрепени

126 Дамаск не се появява повече в произведението на Теофилакт. Военни и политически „точки“: **Амида** (I.15, 68, 3 – там византийските офицери изслушват речта на Мебод за мирното предложение; II.9, 88, 8 – Филипик избягва там преди битката с персите; III.12, 135, 10 – военачалникът Юстиниан подминава Амида и се насочва към Армения; III.15, 142, 21 – при оттеглянето си командваните от Сарнахорган перси нападат областта около Амида); **Едеса** (III.1, 110, 10–11 – Приск среща в Едеса епископа на Дамаск; III.3, 114, 10–20 – Приск поканва в Едеса представители на разбунтуваните части и се защитава пред тях; III.3, 115, 1–4 – водачите на метежа изпращат 5000 души срещу Едеса и Приск; междуременно, Теодор съобщава за завръщането на Филипик; Приск напуска Едеса); **Константина** (III.1, 110, 2 – щабквартира на военачалника Нарзес; III.112, 1–14 – Приск бяга в Константина заради бунта на армията; III.18, 147, 3 – персите начело с Тамхозрой напредват към Константина, като в последвалата битка той е убит, а армията му – победена; IV.14, 179, 6 и 14 – по време на кампанията срещу Бахрам, Хозрой II напуска Йераполис и отива в Константина заедно с Коментиол,

като там той се среща с Домициан и Григорий Антиохийски, които го подпомагат *logois kai dorois*; IV.15, 182, 1 – византийските части под Низибис отиват в Константина, след като научават, че Маврикий подпомага Хозрой; IV.15, 183, 1 – персийските офицери от Мартирополис отиват в Константина след решението си да прекратят съпротивата срещу Хозрой II; V.2, 190, 23 – Солхан изпраща на Хозрой II в Константина главата на Задеспрат; V.2, 191, 25 – Григорий Антиохийски напуска Константина, след като Хозрой е уредил финансовите си отношения с Византия; V.3, 193, 5 – Домициан от Мелитина заплашва, че ще нареди на армията да се върне в Константина, ако Хозрой не се изнесе от църквата в Дара); **Низибис** (I.13, 65, 2 – Филипик опустошава околностите на Низибис; III.4, 116, 11 – след поражението при Мартирополис персийските отряди бягат в Низибис; III.6, 120, 1 – преди сражението с персите при Сисарбанон, Коментиол навлиза на персийска територия и достига до Низибис; III.16, 143, 15 – Маврикий насочва войските си от Арзанена към областта на Низибис и я плячкосва; IV.1, 149, 19, 24 и 26 с целия разказ на 149, 18–150, 13 – персите в Низибис се присъединяват към бунта на Бахрам, приемат пратеничество от него и убиват коменданта Хубриадан пред портите на града; след това гарнизонът обявява, че Хормизд не е повече цар и изпраща пратеници при Бахрам; IV.14, 179, 17 – Хозрой II изпраща пратеници, за да убеди гарнизона на Низибис да мине на негова страна; IV.14, 180, 1 – Бахрам изпраща пратеници в Константинопол и предлага да отстъпи на Византия Низибис в замяна на признаването му за легитимен владетел; IV.15, 182, 2–5 – комендантът на града минава на противната страна; *ibidem*, 182, 25 – Хозрой нарежда на гарнизона на Мартирополис да се насочи към Низибис; V.1, 188, 9 и 13 – Бахрам изпраща Задеспрат към Низибис и „Арабия“, а Задеспрат съобщава на Солхан за придвижването си към Низибис; *ibidem*, II. 13–23 – Солхан приема пратениците и ги изпраща на Хозрой II; *ibidem*, II. 23–27 – Хозрой настоява пред Солхан последният да действа благоразумно; V.1, 189, 8–15 – Солхан изпраща Росас срещу Хархас; *ibidem*, II. 18–22 – войниците се завръщат от Хархас и донасят на Солхан главата на Задеспрат; V.2, 190, 23–26 – Солхан изпраща на Хозрой II главата на Задеспрат; V.3, 192, 12–16 – след като Хозрой II се насочва заедно с Нарзес към Мардес, първите хора в Низибис, влиятелните хора от „Арабия“ и старшите персийски командири обявяват Хозрой II за цар; V.13, 213, 2 и 3 – точка в движенията

места,¹²⁷ гражданство,¹²⁸ и (само в случая на Низибис) дом на светец.¹²⁹

Асемус може да бъде разглеждан отделно, тъй като донякъде се отличава от досега споменатите градове. За разлика от всички тях, той е не само част от диоцеза на коя да е църква, оглавявана от епископ, но и населено място със своя църква във всичките ѝ измерения – както религиозно, така и политическо според днешните разбирания. Тук е достатъчно да обърнем внимание на случая, когато жителите, след отказа си да присъединят своя въоръжен отряд към армията на Петър, действат срещу пълководеца: градското опълчение се затваря в разположената извън стените църква, гражданите не позволяват на войни-

на армиите в първия вотивен надпис на Хозрой II).

127 **Константина** (III.1, 112, 4 – портите на града са споменати при разказа за бягството на Приск от лагера; III.3, 115, 9 и 15 – персите обсаждат неуспешно града; III.15, 142, 12 и 15 – Сарнахорган изпраща военни части към Теодосиополис и Константина, като околностите и на двата града са опустошени); **Низибис** (III.10, 130, 16 – византийските части обсаждат Низибис по нареждане на Юстин II; III.11, 131, 22 и 24 – Юстин II изпраща Акакий, за да замени предишния военачалник при обсадата, но армията се разпръсква; IV.15, 181, 27 – обсадата на Низибис от византийците е спомената в контекста на похода за възстановяването на Хозрой II на престола).

128 **Константина** (III.112, 1–14 – Теофилакт описва реакцията на гражданите при паническото бягство на Приск и подчертава страха им от бунта на армията; интересен детайл за местното население и за Константина като градски център е настояването на Приск за лекар).

129 V.12, 211, 13 и 18 (целият пасаж, II. 11–26): св. Голиндух отива в Низибис след смъртта на мъжа си и получава напътствия във вярата от местните свещеници; по-късно магите я откриват и я хвърлят в затвора; най-накрая, с Божията помощ, тя е избавена.

ците да измъкнат епископа насила от града, и най-накрая Петър напуска под акомпанимента на обидните възгласи на хората.¹³⁰

Последните два града от тази група могат да бъдат разгледани отделно, тъй като епископите им играят много специфична роля във *Всеобща история*.

Антиохия е както военен пункт от най-простия вид,¹³¹ така и катедра на епископ Григорий. Втората част от обрза на града ни интересува най-много.

Когато Теофилакт го описва, ние не срещаме нито църкви, нито други постройки; ако можем да си позволим подобно изказване, за нашия автор епископ Григорий сякаш е единственият достоен за внимание паметник на голямата метрополия на брега на Оронт. За този човек ние можем да прочетем много повече, отколкото за всички останали епископи до момента. Той обаче не се занимава с църковни дела.

За пръв път Григорий се появява в разказа за разбунтуваната армия – според текста на книгата, той възстановил добрите отношения между войските и началниците им.¹³²

130 Целият разказ за опита на Петър да включи в армията си местното опълчение, VII.3, 249, 20–251, 8. Следващото споменаване на Асемус в VIII.6, 294, 22–23: разбунтуваната дунавска армия подминава града и се насочва към Куриска/Секуриска.

131 III.1, 110, 9 – Приск отива в Антиохия, след като е издал заповеди до Ираклий и Нарзес, преди да срещне епископ Герман от Дамаск в Едеса; III.10, 131, 9 – Адаарман навлиза на византийска територия близо до Киркесион, после разрушава предградията на Антиохия и потегля към Койле Сирия.

132 III.5, 118, 26–119, 2.

Следващото му излизане на сцената е в един от кулминационните моменти на *Историята* на Симоката. Според разказа му, по решение на Маврикий, епископът на Антиохия бил изпратен в Константина да придружава Хозрой заедно с Домициан от Мелитина, като двамата трябвало да подкрепят законния персийски цар „със слова и дарове.“¹³³ Григорий е споменат за последен път при разказа за връщането му от Константина в Антиохия, след обяснението за начина, по който Хозрой II уредил паричните си задължения към византийците.¹³⁴

На пръв поглед Мелитина не изглежда твърде различно от Антиохия, но при четенето на съчинението на Теофилакт лесно можем да се убедим, че той явно счита епископа й Домициан за много по-важна фигура от Григорий Антиохийски.

Мелитина може да бъде наблюдавана без името на епископа си само веднъж – при оттеглянето на Хозрой I след претърпяното от него поражение, персите успели да завладеят и ограбят града.¹³⁵

Във всички останали случаи, в които той ни дава името на този град, Теофилакт има предвид само Домициан. Неговата фигура е – заедно с константинополския епископ Йоан Постник и в по-малка степен Проб от Халкедон – най-подробно описаният представител на епископата. Не е трудно да се разбере защо – Домициан е бил близък роднина на Маврикий и негово доверено лице, което се

¹³³ IV.14, 179, 11–16.

¹³⁴ V.2, 191, 24–25.

¹³⁵ III.14, 140, 14 (целият пасаж, II. 12–19).

вижда и от други източници.¹³⁶

Как изглежда Домициан при нашия писател? Най-напред, той е адресат на две похвали – първата при въвеждането му, втората в края на *Всеобща история*.¹³⁷

Записаните от Симоката действия на Домициан са важна част от кампанията на византийските армии за възстановяването на Хозрой II на престола му. На епископа на Мелитина императорът поверява, заедно с Коментиол и по-късно Нарзес, надзора над воденето на войната;¹³⁸ До-

¹³⁶ Evagrius, *Ecclesiastical History*, VI.234, 18, 17–23 (целият пасаж с описанието на Домициан, II. 17–25). Използваното издание на труда на Евагрий: J. BIDEZ/L. PARMONTIER, *The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia*. London, Methuen, 1898 (Methuen's Byzantine Texts). Достатъчно е да обърнем внимание на писмото на Григорий Велики до Домициан; една от засегнатите в него теми е току-що приключилата война с персите и опитът за покръстване на Хозрой II: *Epistulae* III. 62//P. Ewald/L. Hartmann, *Gregorii I Papae Registrum Epistularum*, 1–2. *MGH. Epistulae*. Berolini, 1891. Както ще стане, надяваме се, ясно по-нататък, интересно е да се опита да разберем не само защо Теофилакт не споменава повече Григорий Антиохийски (това изглежда разбираемо, имайки предвид възможното положение на нашия автор като протеже на константинополския патриарх Сергей), но и защо не споменава абсолютно нищо за епископите на Йерусалим, Александрия и Рим. Профилът му на светски историк (по което съществува общо съгласие в науката) може би обяснява този факт, но такова обяснение не съответства напълно на вниманието, което той отделя на фигури като вече споменатите Йоан Постник, Проб от Халкедон или пък Домициан.

¹³⁷ IV.14, 179, 8–11 (цялата история с Домициан и Григорий, които се присъединяват към Хозрой по настояването на Маврикий, *ibidem*, II. 3–16); VIII.11, 306, 13–17 – след съобщението, че бил назначен от Маврикий за изпълнител на завещанието му и настойник на синовете му.

¹³⁸ V.5, 197, 4 – Домициан оставя армията и утвърждава Нарзес като неин командир след навлизането на персийска терито-

мициан е и човекът, осигурил капитулацията на персийския гарнизон в Мартирополис;¹³⁹ той успява също така да принуди персийския цар да се съобразява с религиозната чувствителност на християнското население на Дара.¹⁴⁰

В съответствие със станалите типични към края на VI век отговорности на епископа ние виждаме първосвещеника на мелитинската църква зает с възстановяването на градския живот в Мартирополис след предаването му на византийците.¹⁴¹

Теофилакт ни обрисова Домициан и от още една гледна точка, още по-важна от досега представените – Маврикий направил епископа изпълнител на подробно описаното в VIII.11 свое завещание.¹⁴²

Още нещо, което срещаме при Домициан и което липсва при всички останали висши духовници, споменати от Теофилакт (като изключим Йоан Постник в I.11), са неговите

рия и след като става ясно, че победата на Хозрой е въпрос на време (целият пасаж *ibidem*, II. 3–6).

139 IV.15, 182, 5–183, 25. Важността на Домициан е видна на 182, 9–13, където той решава да сложи край на опитите на Хозрой да играе двойна игра с византийците; виж и следващите II. 13–18, където речта му към персийските командири и раздадените от него подкупи са представени като фактора, сложил край на обсадата; 183, 3–11, където протестира пред Хозрой и издейства предаването на Ситас на византийците и наказването му като предател; и на същото място, II. 16–21, където предава дезертъорите на Коментиол.

140 V.3, 192, 23–193, 3 – Хозрой влиза в църквата в Дара; *ibidem*, 193, 4–11 – Домициан заплашва да върне войските в Константинопол, ако царят не напусне сградата, и Хозрой извършва исканото.

141 IV.15, 183, 16–21.

142 VIII.11, 306, 10–22.

речи, поставени от нашия писател в устата на епископа в две от най-важните места на повествованието – първата, в която се обяснява за триумфа на християнството,¹⁴³ и втората, в която армията е призвана да се сражава смело и с упорство.¹⁴⁴

В заключение можем да заявим, че Домициан от Мелитина доста рязко изпъква на фона на всички останали епископи при Симоката. Голямата политическа важност, която му приписва нашият автор (особено при сравнение с Григорий Антиохийски, най-вече в *Църковната история* на Евагрий Схоластик¹⁴⁵), най-вероятно се дължи на факта, че той е бил много близък на управляващата династия.

Епископски центрове, където светците извършват чудеса

Тук става дума за много специфична категория населени места при Теофилакт, понеже в неговата *История* има само две такива – Хераклея и Халкедон.

Хераклея е по-елементарният от двата случая. Най-напред, подобно на почти всички останали градове в текста, и тя се появява няколко пъти като „точка“ при движения на военни сили.¹⁴⁶ Хераклея притежава и църковна

143 Текстът на речта: IV.16, 183, 26–187, 30.

144 V.4, 194, 25–196, 20.

145 За Евагрий и за образа на Домициан при него виж Whitby, M., *Evagrius on Patriarchs and Emperors//The Propaganda of Power. The Role of Panegyric in Late Antiquity*. Ed. by Mary Whitby. Leiden, Brill, 1998 (Mnemosyne. Bibliotheca classica Batava. Supplementum 183), p. 321–341.

146 VI.1, 220, 19 – част от пътя на Маврикий в Тракия след Селимврия; понеже не могъл да слезе на брега в Хераклея, императорът слязъл на кон; VI.2, 224, 12 – Маврикий изпраща в

постройка, изрично спомената при по-долу споменатия разказ за чудесата с мощите на св. Гликерия.¹⁴⁷

Ние виждаме града и като място, където се отдава почит на света Гликерия и се съхраняват мощите ѝ. За нашия писател това не е нещо изключително (достатъчно е да обърнем внимание на Сергиополис, Мартирополис, Нове, Анхиало и Дризипера), но тук и почитането на светеца, и наличието на мощи са свързани с два нови елемента – активна роля на местния епископ¹⁴⁸ и споменаването на извършвани от мощите чудеса.¹⁴⁹ Реакцията на епископа на прекратяването на обичайните чудеса е представена в големи подробности – след неуспеха на усилията му да поправи злото чрез пост и молитва, той открива източника на проблема, отива при епископа на Константинопол и го моли за помощ. Преднамерено поставената в началото на книга I история с Паулин и процеса за магьосничество срещу него,¹⁵⁰ в която Маврикий е обект на критиката на Теофилакт и ни е показан като владетел, който отстъпва

Хераклея славяните с “китари”, които срещнал в Тракия; VI.5, 228, 24 – при военните действия в Тракия аварският хаган отишъл в Хераклея; VI.6, 230, 24 – византийските части се събират при Хераклея.

147 I.11, 60, 28–61, 4.

148 Епископът посещава магазините на търговците със сребърни предмети в Константинопол (I.11, 59, 29–61, 13) и опитва да поправи последиците от закупуването на използвания за магически обряди съд с аскетични подвизи (ibidem, 60, 21–61, 9).

149 Споменаване на мощите (ibidem, 60, 5–9) и на извършваните от светицата чудеса (ibidem, 60, 9–21).

150 За този аспект на цялото място виж вече цитираната статия на Frendo, *History and Panegyric in the Age of Heraclius*, p. 155–156.

пред аргументите на патриарха,¹⁵¹ е много удобен преход към следващото населено място от групата – Халкедон.

Освен военна и политическа точка, подобна на Хераклея,¹⁵² за Халкедон са ни съобщени още три неща – в града има църква;¹⁵³ епископът му Проб е изпратен от Маврикий на важна дипломатическа мисия,¹⁵⁴ а самият император е принуден да признае истинността на извършваните от покровителката на града – света Евфимия – чудеса, след като си позволява да изкаже съмнения по въпроса.¹⁵⁵

Вече е било проучено и обяснено защо Симоката е включил тези две случки в текста на *Всеобща история*.¹⁵⁶

151 Виж наблюденията на Frendo, *History and Panegyric in the Age of Heraclius*, p. 155, и приведените от него паралели със същата история при Йоан от Никиу.

152 VII.15, 271, 22–272, 2 – разказът за желанието на столичното гражданство да се пресели в Халкедон под впечатлението на аварската заплаха; VIII.11, 305, 1 – Маврикий е заловен от войниците на Фока в Халкедон и е убит от тях там.

153 VIII.14, 312, 2–4.

154 V.15, 217, 7–24 – Проб отива до Ктезифон, изпратен от Маврикий; той вижда Хозрой да се кланя пред иконата, като царят му обяснява, че във видение Богородица му била обещала победите на Александър.

155 Цялата история: VIII.14, 311, 23–313, 9. За нейната функция в съчинението на Теофилакт виж коментарите на Whitby, *The History of Theophylact Simocatta*, p. 268, n. 86. Отново подчертаваме, че неговата статия *Theophanes' Chronicle Source for the Reigns of Justin II, Tiberius and Maurice (AD 565–602), Byzantion*, 53, 1983, p. 312–345, и статията на H. Grégoire за св. Евфимия, посочени в бел. 10, ни бяха недостъпни: Grégoire, H., *Sainte Euphémie et l'empereur Maurice, Le Muséon*, 59, 1946, p. 295–302.

156 Виж коментара на Frendo, *History and Panegyric in the Age of Heraclius*, p. 155–156; Whitby, *ubi supra*.

Тук обаче трябва да обърнем внимание на един досега недостатъчно изследван в контекста на цялото произведение детайл – и двата разказа са пряко свързани с Константинопол и лично с Маврикий, за когото също така разбираме, че е дарил средства за възстановяването на разрушената от аварите църква в Хераклея.¹⁵⁷

Опит за обобщение

Би било добре да започнем настоящия опит за обобщение и анализ на най-елементарното възможно ниво. Погледнем ли текста на *Всеобща история*, първото ни цялостно впечатление е, че Теофилакт всъщност описва историята на Константинопол, и че за него ранновизантийската държава е синоним на столичния си град. Ние можем да кажем, че за Симоката Византийската (или Късната Римска) империя е неразличима от града на Босфора.¹⁵⁸

Тук може да се възрази, че отделеното на Близкия Изток и на Югоизточна Европа внимание не позволява да се твърди нещо подобно – както е известно на всеки, прочел текста на *Историята*, в нея се описват в големи подробности войните с персите и аварите. На подобно възражение ние можем на свой ред да отговорим – както е също добре известно и се забелязва при четенето на текста, единствено за Константинопол изследваният от нас историк дава достатъчно подробности, които ни позволяват да правим изводи за упражняването на властта и за отношенията на главния ѝ център (императорския дворец) с обществото.

157 VI.1, 221, 4 (целият пасаж – II. 2–8).

158 В същия смисъл виж отново цитираните в началото заключителни бележки на Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 336.

Добавим ли към тази особеност и почти пълната липса на сведения дори от най-елементарен характер за повечето от споменатите от Симоката градове, ние можем само да повторим заключението си (вече формулирано, макар и по по-различен начин, в историографията).

Каква е обаче *функцията*, която изпълнява тази толкова изкривена оптика? Та нали (както е добре известно) до времето на Ираклий включително (и в годините, когато Теофилакт е съставил съчинението си¹⁵⁹ – между 610 докъм 629 г.) държавата, която ние наричаме Византия, включва в пределите си поне още два мегаполиса от ранга на Константинопол – Антиохия и Александрия. Към тази категория можем да отнесем и Рим, независимо от тежките удари, които градът понася в средата и втората половина на VI век (комбинираното въздействие на дългите войни от времето на Юстиниан и на чумната епидемия).¹⁶⁰ Ако гледаме от позицията на Теофилакт обаче, излиза, че нито в Антиохия, нито в Александрия, нито в Рим през времето на Маврикий и наследниците му не е имало хиподром и циркови партии, големи църковни постройки, мощи на светци или изобщо някакви реликви, и почитане на тези мощи. Отделно, нашият автор има видимо предпочитание към войните с аварите и с персите и не споменава почти нищо за действията в Италия и в Северна Африка (макар

159 Тук използваме датирането, предложено от Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 39-40.

160 За Рим през късноантичния период виж класическата книга: Krautheimer, R., *Rome. Profile of a City, 312–1308 AD*. Princeton, Princeton University Press, 2000 (ново издание); виж и сборника *Two Romes: Rome and Constantinople in Late Antiquity*. Ed. by Grig, L., G. Kelly. Oxford, Oxford University Press, 2012 (Oxford Studies in Late Antiquity).

те да са били водени в по-малък мащаб).¹⁶¹

Какво ни казва това за Теофилакт?

Вече е доказано, че той е зависел много от източниците си, както и че е познавал твърде бегло географията на главните военни театри.¹⁶² Също така е установено, че неговата цялостна перспектива е била ограничена от достъпните му извори: например, мълчанието на Симоката за западните части на Югоизточна Европа се обяснява с факта, че главният му извор не е включвал описание на военните действия в Илирик.¹⁶³

Ако отново се върнем към изведените от нас типични за Константинопол при Симоката черти, можем да забележим, че в *Историята* почти няма град, който да не отговаря поне на една от тях.

Повечето от населените места са само *политически и военни точки* от най-елементарния вид, като интересната

161 За политиката на Маврикий изобщо виж изложението на Whitby, M., *The Successors of Justinian//The Cambridge Ancient History. Vol. XIV. Late Antiquity: Empire and Successors, AD 425–600*. Ed. by Cameron, Av., Br. Ward-Perkins, M. Whitby. Cambridge, Cambridge University Press, 2000, p. 99–108. Специалните, посветени на Маврикий монографии ни бяха недостъпни: Adamek, O., *Beiträge zur Geschichte des byzantinischen Kaisers Mauricius*, Graz, 1890; Shlosser, Fr., *The Reign of the Emperor Maurikios (582–602). A Reassessment*. Athens, S. D. Basilopoulos Historical Publications, 1994. За работата на Shlosser виж обаче рецензията на Kaegi, W. E., *Speculum*, 71/2, April 1996, p. 492–493, и изказаните в нея критики.

162 Виж отново Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 94–105.

163 Ibidem, p. 97–98.

част от четенето на текста настъпва при опита да видим какви допълнителни черти притежават останалите градове, които не са Константинопол и все пак са нещо повече от обикновени укрепени пунктове.

Център на *умствения живот* не е нито един град във столицата.

Църкви са споменати в Халкедон, Хераклея, Дара, Мартирополис, Анхиало, Асемус, Дризипера, Нове, Сергиополис, Йерусалим и Тарс.

Реликви се съхраняват в Халкедон, Хераклея, Нове, Дризипера, Сергиополис, Йерусалим и (по подразбиране) Мартирополис, като отделно имаме споменато свещено изображение, за което не става ясно откъде се е появило при подчинените на Филипик военни части по време на войната с персите.¹⁶⁴

Епископски център от висока класа е единствено Антиохия, като другите големи катедри на Пентархията въобще не са споменати по такъв начин; други епископски центрове са Халкедон, Хераклея, Дамаск, Амида, Едеса, Константина, Низибис, Асемус и Мелитина. От тези градове, само епископите на Антиохия и най-вече на Мелитина играят важна роля в разказваните от нашия автор военни и политически събития.

Чудеса се извършват в Халкедон и Хераклея (където са директно свързани с Маврикий), в Дризипера и Сергиополис, като тук можем да поставим и Ктезифон (в истори-

164 II.3, 74, 15 (цялата история на II. 14–17 – преди битката Филипик изпраща светите образи, вече показани на войските, в Мардес, където тогава се намира епископът на Амида Симеон).

ята с поклонението на Хозрой II пред носената от епископ Проб икона в V.15, 217, 7–24).

Погледнем ли тези категории, можем да забележим, че единствено Халкедон и Хераклея покриват почти *всички* изведени от нас категории (не са споменати като интелектуални центрове) – и двата града имат църковни постройките; и в двата се съхраняват мощи; и в двата имаме споменат епископ, който играе важна роля в повествованието; и в двата града се извършват чудеса, при това – пряко свързани с Маврикий. Въпросните чудеса са поместени в самото начало на *Историята* и в нейния край не случайно – по този начин (както вече е било изтъкнато) се подчертава неизбежността на падането на василевса от власт и на смъртта му.¹⁶⁵

Възможно ли е обаче самото споменаване на реликви в Константинопол (и то на две от считаните за най-важни през целия средновековен период), несъпроводено от съобщения за извършване на чудеса с положителен заряд, да е послужило като още една съставка на критиката по отношение на Маврикий? Нека проверим доколко подобна хипотеза би могла да съдържа рационален елемент.

Първо, и двете вече споменати реликви – Покровът и Честният кръст – се появяват в текста на *Историята* само по веднъж, при това в тясна връзка с императора.

Покровът е споменат в самия край на произведение-

¹⁶⁵ За чудото в Хераклея виж Frendo, *History and Panegyric in the Age of Heraclius*, p. 153–156; за чудото в Халкедон – недостъпната ни статия на Grégoire; виж и коментара на Whitby, *The History of Theophylact Simocatta*, p. 268, n. 86.

то.¹⁶⁶ Съхраняването му в църквата във Влахерна е дадено като пояснение, когато Симоката описва прехвърлянето на Маврикий от „Св. София“ там в резултат на бунтовете в Константинопол (според нашия автор недоволните от оскъдицата граждани хвърляли камъни по императора).¹⁶⁷ След края на описанието на бунта и на наложените от Маврикий леки наказания, Теофилакт съобщава за хода на войната с аварите; в началото на глава 6 вече настъпва преходът към бунта във войската, довел до възцаряването на Фока.

Фрагментът от Честния кръст се появява директно об-

¹⁶⁶ VIII.5, 291, 22–292, 3.

¹⁶⁷ Описано в VIII.4, 291, 11–21. Виж обаче обяснението на Whitby в коментара към сведенията в глава 4 за начина, по който Симоката отново манипулира информацията на своя източник при предаването на сведенията за бунта: Whitby, *The History of Theophylact Simocatta*, p. 250, n. 22: "...i.e. the Feast of Candlemas, celebrated on 2 Feb. in honour of the Purification of the Virgin Mary. The rioting is also described by Theophanes, 283. 12–24, but is placed in the *annus mundi* before the marriage of Theodosius, i.e. Feb. 601. Theophylact's description of how Germanus protected Theodosius (viii. 4. 13) suggests that Theodosius was already married to Germanus' daughter, which would place the rioting in 602. If this is correct, the rioting was followed almost immediately by a week-long festival (*Chron. Pasch.* 693. 3–5), which would have been an obvious method for the emperor to recapture popular favour. The ceremonial associated with the Candlemas feast is described by Constantine Porphyrogenitus, *de Caer.* i. 36 (27): the standard ceremony was for the emperor to spend the eve of the feast in vigil in the church of the Virgin at Blachernae and then to proceed back to St Sophia in the centre of Constantinople, but a variant is also recorded in which the emperor proceeded on the feast-day from the Great Palace to the church at Blachernae. Maurice must have been observing the latter form of the ceremony, since the imperial procession was directed towards Blachernae (viii. 5.1)."

вързан с Маврикий само при описанието на оглавения от него поход срещу аварите.¹⁶⁸

То започва веднага след края на разказа за войната в подкрепа на Хозрой II (почти цялата глава 15 на книга V е посветена на разказа за разговора на Хозрой с военачалника Йоан и с Проб от Халкедон). В глава 16 най-напред идва представянето на обстоятелствата, принудили Маврикий да воюва (V.16, 218, 8–16); следва историята как сенаторите, патриархът и императрицата опитвали да го убедят да не оглавява похода, но той не ги послушал (V.16, 218, 16–24); после четем как Маврикий отива в Хебдомон, като Симоката също тъй ни осведомява за слънчевото затъмнение и другите природни явления от, както твърди той, деветата година на царуването (V.16, 218, 24–219, 7); на празният престой на Маврикий в „Св. София“ в очакване на пророчески сън, после преместването в „Св. Богородица“ в Пеге (V.16, 219, 7–15); при придвижването си начело на войската Маврикий дарява бедните (V.16, 219, 15–24); започва походът, като изрично се споменава, че пред войската на златно копие бива носен фрагментът от кръста (V.16, 219, 25–220, 3); следва епизодът с появата на огромния глиган, като Теофилакт споменава, че Маврикий успял да обуздае уплашения си кон, после се прекръстил, както било обичайно за християните при натъкване на подобни явления, и че бил твърде зачуден от случката (V.16, 220, 3–16). В последващата глава 1 на книга VI е вече познатата история с раждането на уродливо дете в присъствието на Маврикий; в глава 2 пък ни се съобщава за смъртта на любимия кон на василевса, преди

168 V.16, 220, 1–3.

в началото на глава 3 Симоката да прекъсне тракийската експедиция и да върне императора в двореца.

Както вече е доказано, струпването на неблагоприятни знамения и подчертаването на объркаността на Маврикий не са поместени случайно в края на V и в началото на VI книга – по този начин нашият автор подчертава, че след края на войната срещу Бахрам Чубин и подписването на мира с Хозрой II започва период, в който неуспехите зачестяват, за да доведат до логичната катастрофа.¹⁶⁹

Как изглеждат в този контекст споменатите в книги VIII и VI реликви?

Най-важната им черта в случая е тяхното пълно бездействие, тоест – те не извършват никакви чудеса. Нека ги сравним с поведението на останалите реликви.

Първо, от изрично споменатите реликви чудеса извършват мощите на светиците-покровителки в Хераклея и в Халкедон.

Второ, пак от същата група реликви мощите на мъченика св. Александър, свързани с Дризипера и Анхиало, са може би тясно свързани с историята за оттеглянето на аварите от Дризипера (възможно е и е било предположено

169 Виж точните наблюдения на Frendo, *History and Panegyric in the Age of Heraclius*, p. 153: "... When, however, toward the end of book V, Theophylact intimates that, as far as the Romans were concerned, the great Persian War had now been brought to a triumphant conclusion, the whole character of the *Histories* changes. A high point has been reached in the reign of Maurice, and the overall picture painted by the remaining historical narrative is one of repeated failure, recurrent crisis, and eventual catastrophe in which there is no longer any room for the allusive reenactment of past success to serve as a mirror for contemporary triumphs."

Теофилакт да е ползвал някакъв агиографски текст като източник).

Мощите на св. Сергий в Сергиополис също извършват чудо – или поне в това е бил убеден Хозрой II, а също и съвременниците му.

Неръкотворният образ, споменат преди голямата битка с персите, е обект на поклонение и молитви за победа, отправени от византийска страна, но не е категорично свързан с определено чудо.

Мощите на мъченика св. Лупус в Нове не извършват никакво чудо.

Отделно, в случая на кръста в Йерусалим и св. Голиндух, нейното поклонение на Божи гроб и на реликвата е последвано незабавно от съобщението, че тя предсказала както падането на Хозрой II от престола, така и бягството му във Византия.

При опит за обобщение се оказва, че според Теофилакт категорично засвидетелствани предизвикани от реликви чудеса е имало само в Сергиополис, в Хераклея и Халкедон. Това означава, че мощите на светиците-покровителки на двете места, тясно свързани с Маврикий, „действат срещу него.“

В първия случай, както може да се види, редовното извършване на чудото, неговото прекъсване и подновяване не са директно свързани с императора, но служат като причина той да бъде упрекнат, и то още в началото на разказа за царуването му, че не отдава голямо значение на религията. Във втория случай Симоката не особено завоалирано свързва скептицизма на василевса по отноше-

ние на чудото със св. Евфимия с детронирането и смъртта му – всичко е нарочно поместено в книга VIII, глава 14 (предпоследната), като един вид допълнителна причина за нещастията на Маврикий.

Контрастът с другите две реликви, директно свързани с Маврикий (Покровът и Честният кръст), е наистина забележителен.

Следователно, възможно е Симоката умишлено да е противопоставил в съчинението си “бездействието” на двете столични ценности – Покрова и Честния кръст – на “активността” на мощите на двете светици, като по този начин е искал да подчертае липсата на покровителство свише за императора. При това за съвременниците на Ираклий, особено след 626 г., споменаването поне на Покрова е можело да се асоциира с представите за Богородица като защитник на Константинопол по време на голямата обсада;¹⁷⁰ както също е добре известно, Ираклий е използвал отвоюването на Честния кръст от персите за целите на своята военна и политическа пропаганда.¹⁷¹

170 За култа към Богородица във Византия и за неговите политически измерения виж Pentcheva, B., *Icons and Power: the Mother of God in Byzantium*. University Park, PA, Pennsylvania University Press, 2006, p. 43–45, където се обсъжда образът на Богородица в поезията на съвременника на Ираклий, работил под негово покровителство Георги Пизидиец.

171 По въпроса за реликвите като защитници на Константинопол виж по-старите работи на Baynes, N., *The Supernatural Defenders of Constantinople//Byzantine Studies and Other Essays*. Westport, Conn., Greenwood Press, 1974, p. 248–261; виж и Alexander, P., *The Strength of Empire and Capital as Seen through Byzantine Eyes, Speculum*, 37/3, 1962, p. 339–357. Виж и една от последните обобщаващи монографии, посветена на мощите и на реликвите въобще и на политическата им роля в средно-

Горните наблюдения са, разбира се, хипотеза. Напълно е възможно столичните реликви в съчинението на Симоката да не играят ролята, която ние опитваме да им припишем, и следователно предложената от нас интерпретация на текста да не е точна.

Във връзка с реликвите обаче ние можем да посочим един пропуск при Теофилакт, който ни се струва странен. Като имаме предвид големия му интерес към войната с аварите и славяните, донякъде е изненадващо, че той изобщо не споменава един от градовете, обсаждан от тях още по времето на Маврикий – Солун.¹⁷²

Името на този град – втори по важност византийски градски център в Югоизточна Европа за целия период на Средновековието – ни насочва към следващата интересна подробност в съчинението на Симоката, свързана отново с образа на Константинопол и току-що обсъжданото негово измерение.

Имайки предвид голямата важност на светците, на мощите им и на извършваните от тях чудеса за времето на Късната Античност, ние откриваме, че Теофилакт не спо-

вековния християнски свят: Bozóky, E., *La politique des reliques de Constantin à Saint Louis: protection collective et légitimation du pouvoir*. Paris, Beauchesne, 2006.

172 За мълчанието на Теофилакт по аварската обсада на града при Маврикий виж коментарите на Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 48; p. 97–98 (английският изследовател обяснява, че Теофилакт най-вероятно е използвал военен отчет като основа за повествованието си за войната с аварите южно от Дунав – според автора това определя и мълчанието му за Солун и Равена).

менава един от най-популярните (поне гледайки обема на писмената му традиция) култове към светци във Византия – култа към св. Димитрий Солунски. Едно най-неангажиращо прочитане на най-ранната част от *Чудесата на св. Димитрий Солунски* (текстът е приблизително съвременен на *Всеобща история*) показва, че в това съчинение е имало много материал, напълно подходящ за целите на Симоката – особено историите за светеца-покровител, който отблъсква варварите като знак на Божието благоволение към града. Добавим ли и петата глава на книга първа на *Чудесата*, посветена на искането на Маврикий за мощи, на отказа на архиепископ Евсевий да ги даде и на чудото, сътворено от светеца при по-ранния опит на Юстиниан да получи части от мощите, мълчанието на нашия историк става наистина интересно.¹⁷³

Разбира се, както вече е било доказано убедително,¹⁷⁴ въпросното мълчание на Теофилакт е резултат на собственото му невежество, или пък на факта, че най-ранната част на *Чудесата* е била написана между 610–620 г. и по тази причина му е била недостъпна. Обяснимото желание

173 За този пасаж и за значението му виж наблюденията на Brown, P., *A Dark-Age Crisis: Aspects of the Iconoclastic Controversy*, *EHR*, 88, 1973, p. 1–34 (за *Чудесата* на 21–23), както и на Macrides, R., *Subversion and Loyalty in the Cult of St. Demetrios*, *BSI*, 51, 1990, p. 189–197. Виж и Tapkova-Zaimova, V., *La ville de Saint Démétrius dans les textes Démétriens// Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΔΥΣΕΩΣ. Πρακτικά Συμποσίου Θεσσαρακονταετηρίδος τής Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. 30 Οκτωβρίου–1 Νοεμβρίου 1980*. Θεσσαλονίκη, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 1982, p. 21–30. Възползваме се от възможността да изкажем благодарността си на проф. Тъпкова-Займова за предоставянето на отпечатък от тази иначе недостъпна ни статия.

174 Виж отново посочената в бел. 172 работа на Whitby.

на солунските писатели да преувеличат важността на града си и на свързаните с него събития може би също изкривява нашата перспектива. И все пак интересно е, че нашият писател е намерил за нужно да включи в работата си мощите и култовете на места като Дризипера, Анхиало и Нове (много по-незначителни от Солун).

Това обаче не е единственият случай, в който египтянинът мълчи по някой важен религиозен въпрос. Ако Солун може и да бъде сметнат за второстепенно място във Византия на Маврикий, Фока и Ираклий, или пък Теофилакт просто не е имал на разположение източници за този град, как да си обясним пълната липса на информация за религиозния живот на Рим?

Въпреки видимото си западане през втората половина на VI в., Рим си остава важен град и източните райони на империята поддържат контакти с него. Доказателство за това е например вниманието, което отделя (макар и обърквайки последователността им) на римските епископи писалият на другия край на Византия – в Антиохия – в самия край на VI в. Евагрий Схоластик.¹⁷⁵ Защо при това положение Теофилакт не споменава нищо за града, въпреки че (както се вижда от писмата на съвременника на главния му герой, Григорий Велики) при Маврикий контактите на Рим с Константинопол са постоянни?¹⁷⁶

175 Римските епископи сравнително редовно фигурират в представяните от Евагрий синхронизми: *Ecclesiastical History*, IV.38, 186, 23–24; IV.39, 190, 9–10; V.16, 212, 4–6; VI.24, 240, 15.

176 За отношенията на Григорий Велики с Византия виж наблюденията на R. Markus върху писмата на Григорий: Markus, R., *Gregory the Great and His World*. Cambridge, Cambridge

Общоприето е мнението, че Симоката е покрил много повърхностно западните дела, като това се обяснява с липсата на източници и с интереса му към най-важните военни събития по времето на Маврикий – аварската и най-вече персийската война, с успешната византийска намеса в персийските работи и възстановяването на Хозрой II.¹⁷⁷ Това най-вероятно и обяснява (както вече е било посочено) липсата на по-голям интерес към италианската политика на Маврикий от страна на нашия автор.

Съвсем различно от Рим обаче стои въпросът с Антиохия, върху която бихме искали да се спрем по-подробно.¹⁷⁸

Антиохия, все още мегаполис и след превземането от персите през 540 г., истинският икономически и културен център на Сирия, е и религиозен център от най-висока класа: при Маврикий градът може да се похвали с жив

University Press, 1997, p. 207: "... The following comments seem obvious: (1) the very high concentration of letters to destinations within the metropolitan province of Rome, *Italia suburbicana*, though not unexpected, is striking. (2) So is, within this area, the high proportion of letters addressed to the officials of the Roman Church's lands, the *rectores patrimonii*, concentrated, especially, in Sicily and in Campania. (3) In the Northern part of the Italian peninsula, apart from Ravenna, the seat of government, Gregory's correspondence was very largely concentrated in the see of Milan, evacuated to Genoa. (4) The remaining greatest concentrations are with recipients in the cities which were seats of government: Constantinople and Ravenna, and to a lesser extent, Carthage."

177 Виж вече посочените коментари на Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 97–98.

178 За мълчанието на Симоката за Александрия според нас би трябвало да се пише отделно. Същото можем да кажем и за географските му представи като цяло. За географските представи в късноантичната латиноезична историография виж интересното изследване: Merrills, A. H., *History and Geography in Late Antiquity*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

свещец (Симеон Стълпник Младия),¹⁷⁹ както и с мощите на един от най-важните светци за целия ранновизантийски период – Симеон Стълпник Стария (ако забравим мощите на св. Игнатий и св. Вавилас).¹⁸⁰ За тези подробности Теофилакт не споменава абсолютно нищо. Ако в случая със Солун можем да допуснем незнание от негова страна, то в Антиохия положението е напълно различно. Първо, градът е един от главните центрове на военните операции срещу персите. Второ, още в началото на съчинението си Евагрий Схολастик пише, че по време на войната, описвана от Теофилакт, по настояването на военачалника Филипик патриарх Григорий Антиохийски изпратил в армията главата на Симеон Стълпник Стария – а Симоката изобщо не пише за това.¹⁸¹ Друго важно събитие, свързано с Антиохия, за което Теофилакт също не благоволява да каже нищо, е участието на патриарха Григорий в едно от вече споменатите най-важни събития от възстановяването на Хозрой на престола – даряването на църквата на св. Сергей в Сергиополис; както е добре известно, Евагрий подробно разказва за въпросната случка и уточнява, че поставеният от Юстиниан и Теодора и по-късно взет от персите кръст бил върнат от Хозрой лично на Григорий.¹⁸²

179 Интересът на Теофилакт към такива хора се вижда от факта, че той пише за предсказанията на Херодиан и на не-наименувания монах относно съдбата на Маврикий. За Симеон Стълпник Младия и отношенията му с Маврикий (т.е., светецът предсказва възцаряването му) виж разказа на Евагрий Схολастик (*Ecclesiastical History*, V.21, 217, 3–8).

180 Още веднъж – Евагрий Схολастик (*Ecclesiastical History*, I.13 и 14).

181 Evagrius Scholasticus, *Ecclesiastical History*, I.13, 23, 12–16.

182 Историята с даровете на Хозрой II за Сергиополис:

Дали Симоката нарочно е премълчал всичко споменато по-горе, дали наистина не е знаел за него, или пък Евагрий си е измислил цялата история?

Както можахме да се убедим, нашият автор практически не дава никаква информация за града на Оронт освен няколко повърхностни, непридружени от нито един епитет споменавания на епископа му Григорий. Тук, за разлика от Солун и Рим, можем да твърдим, че е доста вероятно мълчанието на Симоката да е било преднамерено. Най-малкото, можем да поставим въпроса дали това не е било така, тъй като разполагаме с текста на съвременен на Маврикий автор, който е писал в Антиохия – *Църковната история* на Евагрий Схολастик. Най-интересният детайл в случая е следният – Теофилакт е ползвал като един от основните си източници за войната с персите съчинението на Йоан от Епифания,¹⁸³ който е бил роднина и съгражда-

Evagrius Scholasticus, *Ecclesiastical History*, VI.21, 235, 10–238, 16, като цялата глава е посветена на случката. Виж подробното проучване на Higgins, M., Chosroes II's Votive Offerings at Sergiopolis, *BZ*, 48, 1955, p. 89–102, p. 91–93. Американският учен е доказал, че Евагрий и Теофилакт са ползвали незапазеното произведение на Йоан от Епифания като образец и като главен източник за историята на войната от 572–589 г. и за връщането на Хозрой на престола с византийска помощ. Той също така доказва, че и двамата писатели са взели от Йоан историята с даренията на персийския цар в Сергиополис и са я модифицирали според собствените си цели (за последното – p. 94–95). Whitby добавя важното наблюдение, че е по-вероятно Йоан от Епифания да е бил повлиян от Евагрий, както и че Евагрий не е чел съчинението на Йоан, тъй като то не е било довършено по времето, когато е писал своята *Църковна история* (Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 245).

183 За Йоан от Епифания виж Baldwin, B., John of Epiphania, *ODB*, 2, 1064–1065.

нин на Евагрий, а и е работил, подобно на него, за същия покровител – антиохийския епископ Григорий.¹⁸⁴

В този случай проблемът наистина е сериозен – ако Теофилакт е бил толкова заинтересуван от всички аспекти на войната с персите, защо е пренебрегнал един от протагонистите на нейната, ако можем да се изразим така, „метафизична страна“ – антиохийския патриарх? Дори ако допуснем, че Теофилакт представя войната по по-безпристрастен и обективен начин от Евагрий, и дори ако допуснем, че Евагрий е преувеличавал всичко, за да изкриви изцяло картината в полза на своя покровител, проблемът остава. Теофилакт явно се е интересувал от използването на свещени изображения и реликви като средство за засилване на бойния дух на войските (достатъчно е да погледнем описанията преди сражението при Солахон и по време на похода на Маврикий в Тракия). Защо тогава той не ни дава никакво сведение за използването на една от най-важните реликви на Антиохия – главата на Симеон Стълпник – точно за тази цел?

Тук, разбира се, към нас могат да бъдат отправени критики. Да повторим още веднъж – за Теофилакт може да се каже, че той много се е осланял на източниците си, и че в редица случаи просто е възпроизвеждал съдържанието им. Нека тогава погледнем на ролята на Григорий при Евагрий и при Симоката, като продължаваме да не из-

184 За Йоан и отношението на труда му към Евагрий и Теофилакт виж статията на Higgins и разглеждането на същия въпрос у Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 222–227, 236, 239, 245. Виж и вече цитираната в по-горната бележка статия на Baldwin със забележката му, че Евагрий най-вероятно не е чел труда на Йоан.

пускаме от внимание вече посоченото обстоятелство – те са познавали текста на Йоан от Епифания.

За съжаление работата на този писател е запазена само в незначителни фрагменти. Как тогава можем да разсъждаваме по въпроса дали Симоката е използвал текста й в пълнота или пък го е съкращавал преднамерено? Въпреки немалката вероятност именно последното да е станало, известна степен на съдържаност би била свършено уместна. В случая обаче ние сме на мнението, че можем да си позволим да бъдем малко по-уверени. Причината за това е проста – Йоан от Епифания, както той лично ни го съобщава в *Prooemium*-а на историческото си съчинение, е бил секретар на Григорий Антиохийски.¹⁸⁵

Като имаме предвид цялостното отношение на другия секретар (юридически съветник) на патриарха, чийто *opus* е изцяло на наше разположение, трудно е да предположим, че неговият колега ще напише нещо, в което съзнателно ще омаловажи ролята на своя покровител. Разбира се, тук може да се възрази, че Йоан е писал (както е видно от вече посочения *Prooemium*) военна и светска история. Ние обаче видяхме и голямата важност на висшето духовенство, пък и на църковния елемент като цяло при Теофилакт. Същото явление – голямо внимание, отделено на светския елемент – се наблюдава и при църковния историк Евагрий, при когото книги V и VI от *Църковна история* са изцяло посветени на войната с персите от 572–591

185 Фрагментите на Йоан сме ползвали по единственото достъпно ни издание: С. Mullerus, *Fragmenta Historicorum Graecorum*. 4. Parisiis, 1841, p. 272–276; *Prooemium*-ът на Йоан там, p. 273.

г. При Евагрий Григорий Антиохийски е едно от главните действащи лица в повествованието за войната.¹⁸⁶

Следователно не можем да смятаме за невъзможно Йоан да е направил същото. Ако случаят е такъв (никой не е опитал да оспори зависимостта на Симоката от Йоан за събитията в Изтока), въпросът дали Евагрий е ползвал труда на братовчед си (както вече споменахме, авторите-ти като М. Whitby и В. Baldwin смятат, че това не е така) е въпрос от второстепенна важност. Whitby и Baldwin най-вероятно са прави (и съответно, Евагрий е оказал влияние върху Йоан), но това не може да послужи като аргумент срещу една предполагаема голяма важност на патриарха в историческото произведение на другия епифаниец и съответното редактиране, т.е., намаляване на значението на Григорий, при Теофилакт.¹⁸⁷

186 По въпроса виж Allen, P., *Evagrius Scholasticus the Church Historian* (Spicilegium sacrum Lovaniense. Études et documents. Fascicule 41). Louvain, Spicilegium sacrum Lovaniense, 1981, p. 243–268.

187 Тук най-добрият подход е да цитираме пряко авторите-тите: Higgins, Chosroes II's Votive Offerings, p. 94–95: "... The divergent interests of the two authors also come into play here. Theophylact concerned himself with the ex-votos only in so far as they touched the Persian monarch and remained completely indifferent to what became of them after they had left Chosroes' hands. Evagrius, on the contrary, had a deep interest in the objects themselves, particularly the first gift. Not only had he taken part personally in its preparation and solemn installation, but, above all, it occasioned the last distinguished acts of Gregory's career, and to Gregory he devotes a considerable portion of book VI. As a result, he records many details that we do not find in the other historian. Theophylact does not even hint at the transformation of the offerings, much less at the details of their transmission, and, consequently, the Patriarch does not come within the scope of his attention at all. It is, therefore, quite possible that the earlier

И все пак, тук ние предпочитаме да бъдем по-предпазливи. Причината е, че историческото съчинение на Йоан от Епифания не е запазено и ние не можем да знаем до колко той е обръщал внимание на реликвите и разказите за чудеса.

Тъй че ние можем да завършим с вероятното допускане, че Теофилакт може наистина съзнателно да е пропуснал важни подробности в описанието на действията на Григорий Антиохийски. Основание за това ни дава цялостното му мълчание за реликви, светци и чудеса в Антиохия, а и в другите големи църковни центрове, както и видимият интерес към подобна тематика в Константинопол. Това може би обяснява разликата в представянето на историята с даровете на Хозрой за Сергиополис – един от главните, символично най-натоварени епизоди от царуването на Маврикий както за Симоката, така и за Евагрий.

Следователно, поне като работна хипотеза можем да опитаме да четем текста на *Историята* с уговорката, че с

donation was first despatched to Antioch, as Evagrius says, and that Theophylact would deem it entirely unnecessary to make any mention of that fact. On the other hand, it seems to me equally probable that it was sent directly to the shrine, as Theophylact asserts, that the clergy then consulted Gregory, that he, in turn, decided to have the cross forwarded to Antioch, and the letter engraved on it, and that Evagrius condenses all this into the statement that an inscribed cross was sent to Gregory. Whereas in the narrative the difference between Evagrius and Theophylact amounts to no more than a divergence of approach and interpretation, the same will not hold for the variants in the text of the documents themselves." Виж и Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian*, p. 245, с хипотезата, че е много вероятно Йоан да е бил повлиян от Евагрий, чиято работа е била вече завършена.

някаква цел авторът му преднамерено дава сведения за мощи на светци и за вършените от тях чудеса само в Константинопол и свързаните с него места, но не и в другите големи градове на Източната империя от периода.

Поне такова впечатление се създава, когато сравним картината на Антиохия, Рим и Александрия с редовно срещащите се реликви и чудеса в столицата: Покровът на Богородица във Влахерна, носеният пред войската фрагмент от Честния кръст, мощите на св. Гликерия и св. Евфимия и чудесата им, тясно свързани с царстващия император. Добавим ли тук и свързаните с императорите (т.е., пак с Константинопол) знамения, контрастът става още по-явен: Тиберий има видение малко преди смъртта си; Маврикий се надява да получи сън преди началото на похода в Тракия;¹⁸⁸ по време на същия поход, докато е начело на армията, Маврикий се натъква на огромния глиган, който подплашва коня му;¹⁸⁹ Маврикий става свидетел на раждането на детето с уродства до Хераклея и нарежда то да бъде убито;¹⁹⁰ той е притеснен и от смъртта на най-добрия си кон по време на експедицията;¹⁹¹ императорът за втори път нарежда убиването на новородени деца с уродства;¹⁹² на Маврикий два пъти е предсказано, че ще бъде насилствено отстранен от властта и ще загине от насилствена

188 V.16, 219, 11–12 – императорът не получил съня, на който се надявал, и затова решил да се моли заедно с войската в църквата „Св. Богородица“ в Пеге.

189 V.16, 220, 3–16.

190 VI.1, 221, 8–30.

191 VI.2, 222, 3–8.

192 VI.11, 242, 3–8.

смърт;¹⁹³ според нашия летописец, главният му герой бил много притеснен от доклада на *praefectus augustalis* Мина за наблюдаваното покрай Нил чудо;¹⁹⁴ най-накрая, вече споменатата история с чудото със статуите в Александрия, които обявили детронирането и смъртта на императора.¹⁹⁵ Толкова много свързани с чудесата детайли не могат да бъдат открити във връзка с никой друг срещнат във *Всеобща история* град. Дори и историята на света Голиндух се отнася непряко към главните персонажи в книгата – все пак светицата е предсказала на Хозрой II повторното му възцаряване.¹⁹⁶ Към тази категория можем да добавим и случаите с Проб от Халкедон и видението, което персийският цар споделил с него – епископът е пътувал до Ктезифон като пратеник на Маврикий.¹⁹⁷

Разбира се, така очертаната „чудотворна хегемония“ на Константинопол не означава, че Теофилакт изключва всички други мощи, култове към светци и чудесни истории – той ни дава сведения за светците в Мартирополис и Тарс, при все че двата случая отново са директно (строежът на църквата „Св. Павел“ в Тарс) или индиректно (Домициан от Мелитина чества празника на персийските мъченици) свързани с Константинопол и Маврикий.

Вярно е, че мощите в Нове, Дризипера и Анхиало, как-

193 VII.12, 266, 14–26 (предсказанията на анонимния монах и на Херодиан).

194 VII.17, 283, 5–9.

195 VIII.13, 309, 28–311, 12.

196 Историята на света Голиндух в V.12, 210, 8–212, 5; чудодейното ѝ избягване от затвора: 211, 22–26; предсказанието за Хозрой II: 211, 31–212, 3.

197 V.15, 217, 7–20.

то и чудото в Дризипера, не са споменати във връзка с Константинопол. Следователно те се нуждаят от допълнително проучване. И все пак, фактът, че нашият автор е решил да пише за култовете към св. Лупус в Нове и св. Александър в Анхиало и Дризипера, а не към Симеон Стълпник Стария, св. Димитрий Солунски или св. Петър в Рим, говори поне за възможността за преднамерен пропуск и – ако го допуснем – за предпочитание към Константинопол.

Какво можем да напишем в заключение?

Първо, при Теофилакт Симоката Константинопол е най-подробно описаният град във Византия, всъщност, единственият истински град в пълния смисъл на думата, който изцяло измества от повествованието останалите градове и ги свежда до прост фон на описваните събития.

Второ, възможно е споменаването на един от най-важните според тогавашните представи атрибути на града – реликвите, които при това не извършват чудеса – да е още един елемент от типичната за историческото съчинение на този писател критика по отношение на император Маврикий.

Трето, нашият автор вероятно нарочно е пропуснал сведения поне за Антиохия, за да може да възвеличи имперския център.

Каква би могла да бъде причината за подобно отношение? *Кого точно и защо* е трябвало да убеждава в превъ-

зходството на Новия Рим над останалите големи градове във всички възможни отношения, и то независимо от главната си задача – да намери обяснение за падането на Маврикий, което да укрепи властта на Ираклиевия род? Отговорът на този въпрос трябва да бъде предмет на отделно изследване.

Използвани съкращения

Серийни издания на източници

MGH – Monumenta Germaniae Historica

Периодични издания

АДСВ – Античная древность и Средние века

ВЛГУ – Вестник Ленинградского государственного университета

ГСУ–ИФ/ЦСВП “Иван Дуйчев” – Годишник на Софийския университет–Исторически факултет/Център за славяно-византийски проучвания “Иван Дуйчев”

BSI – Byzantinoslavica

BZ – Byzantinische Zeitschrift

DOP – Dumbarton Oaks Papers

EHR – English Historical Review

ZDMG – Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft

Справочници

ODB – The Oxford Dictionary of Byzantium

**CONSTANTINOPLE IN THE END OF THE VITH C. AD
ACCORDING TO THEOPHYLACT SIMOCATA
(A PRELIMINARY SURVEY)**

Boris Shopov

This is an inquiry whether the depiction of Constantinople in Simocata's *Universal History* serves at least partly a specific purpose. The result – it is one of the very few places where Theophylact mentions relics. In both cases emperor Maurice, his principal hero, is connected directly to them; the only two other miracle stories with relics involving him happen in Heraclea and Chalcedon. The fact that Constantinopolitan relics are demonstrated as not producing miracles even when Maurice turns to them *may be* one more element of Theophylact's criticism of this ruler. Another purpose of the focus on Constantinople *may be* a desire to extol it as a religious centre compared to Antioch or Alexandria.